

POLYDORI VERGILII
VRBINATIS

DE

INVENTORIBVS
RERUM

LIBER PRIMVS.

*De Prima deorum origine, & unde
Deus dictus.*

CAPUT I.

QUM terrestres olim dæmones, hoc est, aërii sive inferni spiritus, quos sacri auctores hujus mundi principes appellant, per simulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerent, & maleficis artibus sese modò bonos dæmones, modò deos cœlestes, ac nunc heroum animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, ut brevī tempore bonæ partis hominum mentes à cultu veri Dei profum auerterint. Nec per hoc tibi mirum videatur, malos dæmones suscipere personam deorum;

A

rum;

DE DEORUM ORIG.

rum: quandoquidem ipse saranas, velut Paulus apostolus *cap. 11. Epistola posterioris ad Corinthios* ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc est, Dei, qui lux est. Quare apostoli, ut est apud *Matthaeum euangelistam cap. 14.* cum in navi essent, adversa tempestate in alto jactata, & Iesus super mare ambulans ad eos iret, turbati sunt, arbitantes spectrum esse: & licet sit illis ipsis locutus, Petrus tamen visum videre se animo ducens, haud prius Christum esse credidit, quam experimento cognovit, qui ejus jussu super aquam itidem ambulavit: adeo fallacias dæmonum usitato more factas timebant. Ad rem redeo. Et quia spiritus erant tenues, sibi geniorum nomen assumebant, quod genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoque vocantur, nec hominibus modo, verum etiam locis & ædibus, quorum alter nobis perniciem moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custode non est quod ambigatur, quando *Matth. cap. 18.* Christus docet, nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim vobis, quod angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei. Hunc locum divus Hieronymus ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu, in custodiam sui, angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileque insinuabant se corporibus hominum, & occultè in visceribus operti, valerudinem corrumpiebant, morbos citabant, animos somniis terrebant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereque suppliciter responsa, quibus semper ambiguos dedita opera addebant exitus, ne suam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocenditela postremò illis adempta fuere, prout fusius explicabitur, cum de nostræ Christianæ religioni principio, & institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dii putabantur, ita ut alii alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summam religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum

LIB. I. CAP. I.

rum, cum à simulachris ad invisibiles spiritus cogitatio raperet, uti vera, usque eò crevit, ut major propè cœlitum populus, quàm mortalium haberi cœperit. Vnde post innumerabiles philosophorum de diis undique sententiæ confluerunt, qui sese abjectis omnibus publicis atque privatis actionibus, quærendæ ac investigandæ veritatis gratiâ, ad doctrinæ studium contulerunt. Thales enim Milesius, qui primus (teste M. Tullio, in primo de natura deorum volumine) de talibus rebus quæsiuit, Aquam esse dixit, à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentem, quæ ex aqua cuncta formaverit. Pythagoras definivit Deum esse animum per naturam rerum omnem intentum, & commeantem: ex quo omnia quæ nascerentur animalia, vitam capere. Cleanthes & Anaximenes aërem Deum statuerunt. Vergilius in secundo Georgicorum,

*Tum pater omnipotens fecundis imbribus aether,
Conjugis in gremium lata descendit, & omnes
Magnus alit magno commixtus corpore fetus.*

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentem, quæ per se ipsam moveretur. Antisthenes dixit, multos quidem esse deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem vim divinâ ratione præditam, interdum divinam necessitatem Deum vocat. At Zeno divinam naturalemque legem. Xenocrates verò octo deos esse putavit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt. Nam Protagoras sese negavit omnino de diis quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset Divinitas nec ne: propter quod Athenienses eum suis finibus exterminarunt. Diagoras verò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarunt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius.

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Item Vergilius in Damone.

Nec curare Deum credis mortalia quæquam?

Quare non temerè Cicero in extremo primo libro de Natura deorum ait: Si talis est Deus, ut nullâ gratiâ, nulla hominum charitate teneatur, valeat, &c. Quo fit, ut nihil ab Epicuro absurdius dici possit: si is enim talis est, ut ait, non utique Deus appellandus est, sed immane monstrum: quapropter ex animis hominum radicitus religionem extraxit. Anaximandri autem, sicut testis est M. Tullius, opinio est, nativos esse deos longis intervallis orientes occidentesque. De hujusmodi igitur deorum origine, eatenus nobis edisserendum est, quoad ad ipsam veritatem veniamus. Ægyptii apud se deorum genus primum extitisse gloriantur, utpote qui (sicut infra ostendemus) primi omnium, teste Diodoro Siculo, libro suarum historiarum primo, geniti, duos esse eos, & eos æternos, arbitrati sunt, Solem, & Lunam: & illum quidem Osirim, hanc Isim, certa nominis ratione appellarunt. Verùm Laëtantius in primo Divinarum institut. volumine, auctore Ennio in sacra historia, ex Ope Iovem, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucom filios suscepisset, qui cum de mortalibus plurimum essent bene meriti, dii habiti sunt. Sed multi denique sunt deorum ortus, cum singuli populi, ut Perseus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa, vel gentis & urbis conditores, vel feminas castitate insignes, seu viros fortissimos, etsi mortali genitos, in numero deorum habuerint, ut Ægypti Isim, Mauri Iubam, Afri Neptunum, Macedones Gabyrum, Persæ Mithram, Rhodii & Massagetae Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Minervam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Cretenses Iovem, Armenii Anaitidem, Babylonii & Assyrii Belum, Berycyntes Rheam, & alii alios denique ex hominibus

bos, & quod dictu post homines natos valde pudentum ac importunissimum est, ex animalibus deos fecerint, sibi que constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo, non temerè sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorum originem definire, cum dii ipsi præsertim vanissimi, nullumque eorum genus non mortale fuerit, quandoquidem illi fugas, mortes, & vulnera perpassi sunt. Quanto igitur rectius est, eò oculos & orationem tendere, ubi veri Dei sedes est? quem purà, integrà incorruptà & mente & voce venerari debemus. Quanquam de Deo loqui, & vera dicere, ut sapientes ajunt periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeunt, cum siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis divino munere tributus est prorsus amittitur: neque animo, neque ulla mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientissimus docuit: namque cum ab eo, auctore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid aut qualis esset Deus, deliberandi causà sibi unum diem postulavit: cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petivit: cum sapiùs duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret, quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatarum in tenebris versantes, tot deliramenta commentati sunt, profectò Deum creatorem suum tam impiis sententiis non offendissent. Satiùs enim probe est vera ignorare quàm falsa docere. Semper itaque Deus est unus, qui teste Macrobio, vices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit ævo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiam ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit: cuius, ut Cicero libro Tusculanarum primo inquit, nulla est origo, dicente Mose, in principio creavit Deus cælum & terram. Et divus Hieronymus epistola quarta ad Damasum scribens, ait: Vna est Dei

sola natura, quæ vera est: ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentiæ verè nomen tenet, &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à veritate, natura tamen ducente, ita *libro sexto. Aneidos* cecinisse videtur:

*Principio cælum ac terras camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.*

Et Ovidius in primo *Metamorphoseos*,

Ille opifex rerum mundi melioris origo.

Atque reliqua. Et Plato quoque, qui omnium sapientissimus judicatur, unum Deum nominat, & ab eo hunc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poëtis, in vocandi mos non sit, tamen de primis rerum inventoribus opus oris prosperos successus præstet, omnibus oramus precibus, quando Deum dictum putant, quòd omnia dat commoda hominibus: licet alii nominatum Deum velint, ex verbo græco *θεός*, quod Deum significat, sive quòd ei nihil desit, vel *θεός* & *θεοφάνεια*, quod est video, speculor: aut *θεός* & *δέος*, quod dicitur timor. Vtrumque divus Ambrosius probat, scribens: Deus dicitur, quòd spectet omnia, & timeatur à cunctis.

C A P. II.

De initiis rerum.

Et si nostri operis exordium esse videbatur, ut primùm de rerum initiis dissererem, deinde verò, ut deorum originem traderem, qui ab iisdem principiis, ut ostendimus, ortum habent: verum tamen Dei religio me movit fecitque, ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorum

de rerum primordiis sententias, donec ad veritatem
me sensim insinuavero, percurreremus. Thales ita-
que Milesius unus ex septem sapientibus, Aquam
(sicut supra demonstravimus) dixit esse initium
rerum. Deumque esse eam mentem, quæ ex aqua
cuncta gigneret. Contrà Hippasus Metapontinus,
& Heraclitus Ephesus, qui propter obscuritatem
scripturæ, teste divo Hieronymo contra Iovinianum,
à Græcis *σκολδρός*, id est, tenebricosus est appella-
tus omnia igne procreari censuerunt. Empedocles
verò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbrī, terra, atque anima nascuntur, & igne.

Anaximenes principium Aëra opinatur. Metro-
dorus Chius sempiternum esse universum dicit. E-
picurus autem, qui ex Democriti fontibus suos
hortos irrigavit, ponit duo principia, Corpus &
Inane: omne enim quod est, aut continet, aut
continetur. Corpus vult esse atomos, id est, quas-
dam minutissimas partes, quæ *τομῶν* id est, sectio-
nem non recipiant. Vnde atomi dictæ sunt, quas
infusus per fenestram solaribus radiis, videmus.
Inane verò dicit spacium, in quo sunt atomi. Ex
his principiis quatuor ignem, aërem, aquam ter-
ram vult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro
in Sileno ait:

*Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia, & ipsi teneo mundi concreverit orbis.*

De philosophorum sententiis hæc dicta sint: ea
nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne
rationis aut veritatis expertes esse videamur. Deus
igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iose-
phus in primo *Antiquitatum Iudaicarum* plenissi-
mè edocer, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoque
Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod
Lactantius Firmianus lib. *Divinarum institut.* 2.
perspicuè demonstrat, scribens: Nemo quærat ex
quibus ista materiis, tam magna, tam mirifica
opera

§ DE INITIIS RERUM,
opera Deus fecerit, omnia enim fecit ex nihilo. Et *lib. de ira Dei*: Unus est igitur, inquit, princeps & origo rerum Deus. Et divus Hieron. Quis dubitat Deum omnium creatorem? Idem Plato *in Timaeo* sensit & docuit. Atque tale rerum denique omnium verum principium fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum vitæ pertinent, deinde adinvenerunt. De quibus cum ego scripturissim, operæ precium me fecisse duco, primum rerum originem prodidisse, ut intelligeretur, unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid effinxerint.

C A P. III.

De primo hominum ortu, & linguarum varietatis origine. an Romanis lingua una eademque Latina communis fuerit, nec ne: atque ibidem de prima gentium divisione.

PRIMA hominum origo, ut testis est Diodorus, apud præstantissimos viros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur, quidam enim ingenitum mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt. Cujus sententiæ, teste Censorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archiras Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagiritæ: multique alii Peripatetici idem senserunt, dicentes, omnium, quæ in sempiterno isto mundo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendam generantium nascentiumque, in quo uniuscujusque geniti initium simul & finis esse videatur. Quidam verò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus
initium

LIB. I. CAP. III.

initium tempore esse consecutos. Quapropter Aegyptii apud se à principio primos homines genitos esse ferunt, cum propter soli felicitatem, aërisq; temperiem, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte naturâ nutriat. Nam eodem Diodoro auctore, in Thebaidis agro mures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cum priorem quorundam partem pectore tenus animatam moveri in limo videant, posteriore nondum inchoatâ, sed informi. Verum Psammeticho regnum adepto cum incessisset cupiditas dignoscendi qui revera primi hominum extitissent, ex eo tempore didicerunt, Phrygas primos fuisse, se verò secundos. Psammetichus enim *veluti libro secundo testatur Herodotus*, cum haud aliter deprehendere posset, duos pueros recens natos inter pecora educandos pastori tradidit, jubens neminem coram eis vocem edere, ne alicujus sermonem perdiscerent, ut qualis esset prima vox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaque biennio post passâ januâ, (intus enim à captis nutriebantur) ambo porrectis pastori manibus *Βεγός*, id est, Becus, clamitarunt, quo quidem verbo Phrygas constat panem appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omnium natos compertum est. Caterum magna diu inter Aegyptios & Scytas, *auctore Iustino libro secundo, de generis antiquitate*, contentio fuit, in quo certamine superatis Aegyptiis, Scythæ antiquiores visi sunt. Æthiopes itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & ejus rei conjecturam faciunt, quod non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti merito indigetes omnium consensu appellentur: de quibus Diodorus *libro quarto* ita disserit: Et quidem simile veri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram, quæ humida est, atefaciente, atque omnibus vitam dante, decens fuit locum soli propinquiorem primo naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex

aqua terraque calefactis homines ex ortos esse tradit. Empedocles ferè idem confirmat : ait enim, membra singula ex terra quasi pręgnante passim edita, deinde coisse, & effecisse solidi hominis mater iam igni simul & humori permistam. Democritus Abderites, ex aqua limoque primùm homines creatos esse dicit. Zeno autem Citicus principium humano generi ex novo mundo constitutum putavit, primosque homines ex solo adminiculo divini ignis, id est, Dei providentiã genitos. Poëtę verò fingunt homines primùm aut Promethei molli luto esse formatos, aut Deucalionis Pyrihęque ex duris lapidibus natos. Vergilius,

--- *Quò tempore primùm*

Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,

Vnde homines nati durum genus.

Verùm ne hujusmodi ineptias referendo, probare videamur : ea quę sacris continentur literis, ac longè veriora sunt, aperiāmus. Primus hominum ortus apud Iudęos fuit : Deus enim divùm pater atque hominum Rex, ut Poëta ait, perfecto mundo (auctore Iosepho in primo Antiquitatum volumine, ut etiam in veteri est instrumento.) Adam primum omnium ex limo hominem fecit, dicente etiam Ovidio:

Natus homo est, sive hunc divino semine fecit

Ille opifex rerum, &c.

& divo Hieronymo *Epistola 49.* Fabricatur homo de limo. *Et alibi:* Deus nos ad imaginem sui tales condidit. Quare Lactantius in 6. scienter hominem Dei simulacrum appellat. Item de opificio Dei : Vas est, inquit, quodammodo fictile, quo animus, id est, homo ipse verus continetur, & quidem non à Prometheo fictum, ut poëtę loquuntur, sed à summo illo rerum conditore & artifice Deo. Et Cicero hoc idem tradidit, quamvis expertus cęlestium literarum, in primo de Legibus sic scribens : Hoc animal providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & con-

fili,

filiū, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à summo Deo: solus enim est, ex tot animantium generibus atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia. Adam itaque primus à Deo creatus, postquam illius mandatum fregit, uti divo Hieronymo placet, ducta in matrimonium Eva, totius futuri generis auctor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus ex quibus totius humani generis sylva descendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloque subsidio fulti duram agebant vitam, sed paulatim, quemadmodum Vergilius ait, varias meditando extuderunt artes: nam multarum rerum notitiã perceptã, necessitate compulsi, brevi tempore cæteras vitæ hominum commoditates adinvenerunt. Tunc igitur variæ venere artes, quando, sicut idem poëta canit,

--- Labor omnia vincit

Improbis, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterum cum Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illique in ore linguam incluserit, quæ sola animi interpres, vocem motibus variis in verba distinguit, non immeritò quispiam mirabitur, unde tanta homini sermonis varietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, totidem hominum linguæ sint. Cujus rei originem non prætereundam putavi. Cum enim Nemroth filius Cham, filii Noe, post diluvium homines à Dei timore, aquarum vim formidantes, avocare conaretur, spem suam in propria virtute ponendam ratus, turtim, velut alibi appositè dicemus, altissimam ædificandam suadebat, quam aquæ superare non possent. Is itaque jam in cœpto opere ita insanientibus Deus linguam divisit, ut per multas absonasque voces, intelligentiã inter se carerent. Hæc igitur tot linguarum, quibus etiam nunc homines utuntur, varietatis origo est: auctor Iosephus in primo *Antiquitatum*. At hic non abs re videtur esse, ut aliquid dicatur de antiqua

qua inter doctos controversia, quærentes, utrum Romani generatim latinè loquuti sint, an duplicem habuerint linguam, quemadmodum nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernum diem habemus, qui alteram vulgarem & vernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicerone, teste locupletissimo, planam faciemus: is enim *in libro tertio de Oratore*, ait, certam fuisse Romani generis urbisq; propriam vocem: idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum aut Nevium audire videretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam didicisse, id est, Latinam, alteram domi ab ineunte patrio sermone imbibisse, paulo inferius inquit: Nemo enim unquam est oracorem, quod latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item *de perfecto oratore*: In versu quidem theatra tota exclamant, si fuerit una syllaba aut brevior aut longior. Et *lib. 1. Tuscul.* Frequens enim confessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, movetur audiens tam grande carmen. Hæc ille. Ex quo satis patet, unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuisse quando pueri & mulierculæ latinè sciebant. Verum ille erat literarum peritus, qui verborum delectum habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare scivisset; id quod sine literis fieri non poterat; nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas scisse, ex ejusdem quoque testimonio liquet, qui *in Bruto* T. Pomponium Atticum ita loquentem facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Et subjicit: T. Flaminium qui cum Q. Metello Consul fuit, pueri vidimus, existimabatur bene latinè, literas nesciebat. Est igitur quisquam, qui, si ista consideraverit à principe latinæ dicitæ, possit suspicari perinde Romanis non unam fuisse linguam ac nobis est? Namque ut apud Romanos

Illi minus purè & ornatè loquebantur, qui extra
 urbem vixissent: ita apud Latinos, partim barbaries
 à feris populis qui Italiani aliquando occuparant,
 profecta, partim vetustas sermonem domesticum
 ampridem infuscaverat. Ad prima redeo. Idem
 Iosephus inde quoque factum prodit, ut post ejus-
 modi linguarum discrimen, ex Noe pronepotibus,
 & ex iis qui ab illis orti sunt, inter se quamprimùm
 divisi, alii alias terrarum oras velut in colonias pro-
 fecti occuparint: atque ita secutum, ut non solum
 gentes populique quorum conditores fuissent, ab
 eorum sint nominibus appellati, sed plerumque etiam
 urbes inde nominatae. Cæterum Græci postea
 barbaram vocem abhorrentes, aut illa ex integro,
 ut idem ait, immutarunt, aut magna ex parte in-
 versa, ut à prisca voce multum discreparint, effe-
 cerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ
 veteri opinioni consentiant, id est, in Phœnicia
 Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphla-
 gonas, Pamphylis, Phryges, Palæstinos, Cilices,
 Sabæos, Syros, & ad meridiem Ægyptios, Lybes
 & Mauros. Adjicit etiam Medos, Armenios, &
 Iberos, quæ sanè nomina sunt ab ipsarum gentium
 conditoribus, qui iidem & Hebræi fuerunt, & ab
 Noe prognati. Eusebius etiam docet idem, *ita*
Chronicorum libro scribens: Filii Noe, Sem, Cham
 & Iaphet. Filii Sem, Elam, unde Elamitæ: Assur,
 unde Assyrii: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde
 Lydi: Aram, unde Syrii. Aramei autem Syriacè di-
 cuntur filii Aram: Filii Cham Chus, unde Æthiopes:
 Mestres, unde Ægyptii: Furfur, unde Æthiopum
 gens: Chanaan, Chananæi. Filii autem Chus,
 Saba, unde Sabæi dicti: Evilat, gens Evilea. Fi-
 lius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde
 gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquum est
 credere, ab illis alias nationes profectas, quæ dein-
 de orbem ipsum multitudine opplexerint.

C A P. IV.

*De origine conjugii. & vario apud gentes
usu, & qui in propatulo pecudum more
coirent, ac queis liceret ante virum no-
vam inire nuptam: & ibidem de di-
vortii initio, ac qui in matrimonio ve-
terum ritus,*

Deus simul atque mundo cæterisque rebus sum-
mam manum imposuerat, ut Moses tradit,
postremò hominem finxit, propter quem haud du-
biè ipsum mundum, sicut M. Tullius *in 2. de*
Natura deorum probè docet, cunètaque animalia
fecerat. Vtrumque etiam testatur Ovidius *in primo*
Metamorphoseos dicens:

*Sanctius his animal mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
Natus homo est.*

Et Cicero *in primo libro de Legibus* ait: Nunc quo-
niam hominem, quod principium reliquarum re-
rum esse voluit, generavit, & ornavit Deus. Et
Iosephus: Deus hominem omnium dominum fe-
cit. Plinius quoque: Principium jure tribuetur
homini, cujus causa videtur cunèta alia genuisse
natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero inquit:
Quis cælum suspicit, nisi homo? quis solem, quis
astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terreno-
rum item commodorum in quo est dominatus,
nisi in homine? nam nos terram colimus, ex ea
fructum capimus, nos navigamus mare, nos pisces,
nos volatilia, nos quadrupedes in potestate habe-
mus. Cunèta igitur propter hominem Deus fecit,
cum usui hominum omnia cesserint. Proinde ad
propagandum humanum genus, ut una non in-
teriret ætate, necessum erat & foeminam formare,
&

& eam deinde viro, ne more ferarum degerent, facris quibusdam connubii vinculis adungere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subjiciam) Adam, auctore Iosepho in primo Antiquitatum, quem primum fecerat, hominem antequam (sicut quidam volunt) peccaret, confestim Evam ad ipsius hominis exemplar confectam, matrimonio copulavit, ut duo inter se permisti sexus propagare sobolem possent, & omnem terram multitudine opplere. Divus autem Hieronymus in epistola ad Eustochium, de virginitate servanda, id à Deo factum tradit, postquam Adam & Eva ejus mandatum sunt transgressi, sic scribens: Eva in paradiso virgo fuit, post pelliceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Itè in libro contra Iovinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eva illud dicendum, quòd in paradiso ante offensam virgines fuerint, post peccatum & extra paradysum statim nuptia. Atque hæc vera conjugii origo. Cæterum antiquitas, auctore Trogo tradidit, Cecropem Atheniensium regem ante Deucalionis tempora matrimonium constituisse, propter quod hunc bifrontem prodidere. Verumenimvero haud unum omnes matrimonii fœdus faciebant, nec uno modo servabant: potrò Numidæ, Mauri, Aegyptii, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, & Thraces, atque omnes penè barbari singuli pro opibus, quisque quàm plurimas uxores, alii denas, alii plures habebant. Scythæ, Agathyrsi, Britanni, Attici, promiscuas uxores & liberos ex Platonis republica communes habuere, & more pecudum lascivè coiere. Massagetæ singuli singulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti apud Britannos etiam, teste Casare, fieri consuevit. Apud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex iis enim, teste Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum ex more quisque gerebat, cum ea coibat, ipsa tamen

cum

cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter
 omnes omnium erant fratres. Adulter apud
 capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur
 quod alius generis esset. Hoc memoria dignum
 aliquando accidit. Erat enim cujusdam regis filii
 mira quidem pulchritudine, cui quindecim erant
 fratres, qui ejus omnes æquè amore flagrabant
 propterea alius sub alium continenter ad eam
 grediebatur. Illa autem assiduo coitu jam defessio
 rem hujusmodi commentata est: fecit enim surculi
 los, non utique fratrum surculis absimiles, ac
 ut quispiam exhibat, surculum aliquem similem
 januam ponebat, quo fratres, qui deinceps sequebatur
 tur, surculum pro foribus fixum cernentes, eorum
 aliquem intus esse arbitantes, ab ingressu arcerentur
 tur. Verùm cum aliquando omnes in foro essent
 unus ad fores accessit, & cum baculum vidisset,
 spicatus adulterum intus esse, (sciebat enim se omnes
 nes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem
 fororem stupri accusavit, sed cognita re, eam
 criminari convictus est. Babylonii & Assyrii uxores
 res ex publica auctione emebant, quod hodie apud
 Arabes ac Saracenos servatur. Cantabri uxoribus
 dotes dabant. Alii cum sanguine conjunctis coire
 bant, præsertim cum matribus, & sororibus, quæ
 etiam in matrimonium ducebant, ut Anthro-
 pophagi, Medi, Magi, & Æthiopum quidam
 atque Arabes. Apud Nasamones & Augylas Libyæ
 byæ populos moris erat, cum quis primum duxisset
 fet uxorem, ut sponsa prima nocte cum singulis
 convivis coiret, Veneris gratiâ, post perpetuò casti-
 tatem servaret. Adyrmachidæ Pœnorum populi,
 qui ad Ægyptum pertinent, teste Herodoto lib. 9.
 soliti erant virgines nupturas regi exhibere, qui
 quam vellet primus vitaret. Fuit idem mos apud
 Scotos, ut novam nuptam dominus loci ante vi-
 rum comprimeret. Quod nempe institutum post
 homines Christianos natos turpissimum, Malcolmus
 mas tertius eorum Rex, Princeps optimus sustulit,
 circiter

circiter annum salutis humanæ Mxc. constituitque
ut nubentes, pudicitia redimendæ causâ, locorum
lominis nummum aureum penderent, id quod ho-
lie etiam servatur. Lydorum filia eatenus vulgato
corpore quæstum faciebant, quod sibi dotem com-
parassent, deinde nubebant. Alii demum sine con-
jugibus degere, ut quidam Thraces, qui Cristæ, id
est, creatores vocantur: & Esseni, tertium apud
Iudæos philosophorum genus. Ex his autem in
propatulo pecudum more concumbebant, Indi,
Massagetæ, Nasamones, & Anthropophagi. Sanè
hinc videre licet, quàm turpiter isti omnes libidini
frena laxarent. Sed quid mirum est, gentes hujus-
modi quæ lumine carebant, hoc est, Deum igno-
rabant, libidine flagrantes in omne nefas ruisse?
nulloque discrimine, omne facinus, factu dictave
pudendum ac fædum, edidisse? Nos igitur multo
profecto iis feliciores sumus, quibus ipse Deus, te-
ste Hieronymo contra Iovinianum, & ad Eustoc-
hium de Virginitate servanda, illud magnum ma-
trimonii fædus constituit, quod nunc homines
Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore
contenti, longè mehercule! sanctius servant, atque
venerantur, quàm olim Hebræi, qui tamen si primi
à Deo id acceperunt, uxorum tamen multitudine
(plures enim, ut diximus habebant) fædè turpifi-
cabant. Id tamen qua ratione apud illos factum ali-
quando fuerit, docebimus in 5. hujus operis volu-
mine, cum de re Christiana agetur: ibidemque de-
clarabitur, quotus olim ac nunc propinquitatis gra-
dus sit nubentibus interdictus. Sed domum rever-
tamur. Romanorum quoque inviolatum profus
matrimonium fuisset, si divortium non habuissent:
quod licet in causa esset, quamobrem matronæ
constantius pudicitiam tuerentur, id tamen non
tam facile religio sancta concedit: primus enim
Spurius Carvilius, *Dionysio Halicarnasseo libro se-
cundo, & Plutarcho in vita Romuli, auctoribus,*
anno urbis conditæ DXXXIII. M. Pomponio II.
Papy-

Papyrio c o s s. cum uxore sterilitatis causâ divor-
 tium fecit. Hinc sanè cognoscere licet, jam incertum
 ab initio apud Romanos fœdus matrimonii sanctis-
 simum fuisse, quando tandiu in violatum per-
 mansit, & Sp. Carvilius, qui quanquam coram
 Censoribus juratus se matrimonium liberorum
 tantum causâ colere, illud violarat, postea ob id
 facinus semper à populo malè audivit. Quod e
 Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus
 divortii auctor fuit, ut extat in Deuter. cap 24
 Moses enim, videns, auctore Hieron. Iudæorum
 alios avaritiâ, alios molestiâ domesticâ, alios libi-
 dine commotos, suas uxores injuriâ, & aliquando
 morte afficere, quò sibi integrum foret novas du-
 cere uxores aut ditiores, pulchriores, juniores
 ut domesticæ quieti consulere, facultatem illis de-
 dit divortii faciendi cum prioribus uxoribus: sed
 voluit ut vir daret uxori ita rejectæ libellum divor-
 tii, in quo, teste Iosepho, lib. Iudaica antiq. 4. in
 hanc fermè sententiam inscriptum esset: Promit-
 to me non repetiturum te: quò sic mulier possit
 cuivis rursus nubere. Nec de ea re aliter est legi-
 sancitum ne fieret contra illud, Quod Deus copu-
 lavit, homo non separet. Ac ita permisso Mosis,
 non jussu, divortium primum apud Iudæos factum
 constat. Testatur utrumque Christus apud Matth.
 cap. 19; Quod Deus copulavit, homo non sepa-
 ret: & subjicit, Moses ad duritiam cordis vestri
 permisit vobis repudiare uxores vestras, cæterum
 ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quòd sa-
 vitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac
 durum sit non diligere. Istuc ex in divortium mi-
 nimè respuendum Christus sanxit, si stupri tantum
 causâ factum esset. Atque hæc de divortii Iudæo-
 rum Romanorumque primordio dicere habui, Sed
 differebant tamen, quòd apud Hebræos non erat
 mutuum divortii jus, sed soli marito fas erat ab
 uxore discedere: contrâ apud Romanos utriusque
 cebat id facere. Sed age jam dicamus, qui in ma-
 trimonio

imonio fuerint veterum ritus, quique adhuc du-
 cent. Apud Romanos, teste Festo, patrimi & ma-
 imi pueri tres, id est qui patrem & matrem
 haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex
 lba spina praeferret, (nam noctu, ut ait Plutar-
 hus in *Problematu*, nubebant) duo qui spon-
 sam tenerent: & ea fax vel Cereris honore prae-
 ebat, ut quemadmodum Ceres mortales alit,
 quae terrae mater, ac cunctarum frugum creatrix ha-
 betur, ita nova nupta, mater familiam post facta,
 filios nutrit. Quod cum alibi hodie, tum praeci-
 pue in Anglia servatur, ut duo pueri velut para-
 nymphi, id est, auspices, qui olim pro nuptiis ce-
 lebrandis auspicia capiebant, nubentem ad tem-
 plum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde
 domum duo viri deducant, & tertius loco facis,
 vasculum aureum vel argenteum praeferat. Spicem
 item coronam sponsa redemita caput, praesertim ruri,
 ducitur, vel manu gerit ipsam coronam: seu dum
 ingreditur domum, boni ominis causa, super ejus
 caput jacitur triticum, quasi inde consecutura sit
 fecunditas. Interim autem Talassii nomen saepe
 in vocabatur, velut virginitatis assertoris: quod ei
 in raptu Sabinarum, virgo obtigisset: aut quod
 matres familias sic operum & lanificii admoneren-
 tur, per Talassii vocem, qui dicitur Galathus ad id
 aptus. Inde factum quoque est, auctore Plutarcho &
 Plinio, ut sponsae colum lanam comptam cum fuso
 secum ferrent, quod in Venetia regione Italiae ad-
 huc durat. Dabantur praeterea, ante viri con-
 gressum, ignis & aqua attingenda, quod iis ele-
 mentis purgatio fieret, sicut alio loco dicitur, per
 hoc significando, castam ac puram futuram. Item
 sponsae introductae potio factitia porrigebatur de-
 gustanda. Ovidius in Fastis:

Nec pigeat tritum niveo cum lacte papaver

Sumere, & expressis mella liquata favis.

Cum primum cupido Venus est deducta marito,

Hoc bibat; ex illo tempore nupta fuit.

Pro

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantum d
 gustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, post
 quam benedixerit sacerdos in templo incipit b
 bere, sponso & reliquis astantibus idem mox f
 cientibus. Tum supra caput hastam de gladiator
 corpore eductam ponebant, tanquam promptum
 violati thori supplicium: vel quod matronæ Iunon
 nis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur
 ferenda hasta, quæ Sabinorum lingua Curis dicitur
 vel quod nuptiali jure nubens viri imperio subji
 tur, quia hasta armorum & imperii summa est
 Germani hunc morem nunc retinent cum primis
 Fiterat insuper tam Græcis quàm Romanis virginibus
 consuetudo fascia genitalia succingere, usque
 ad diem matrimonii. Quod Homerus in *Odysea*
 de Tyro virgine à Neptuno compressa testatur. Et
 Catullus: Quod zonam solvit diu ligatam. Nova
 præterea nupta cinniligio præcingebatur, id vir in
 lecto solvebat, factum ex lana ovis, ut cum illa in
 domum sublata, sic vir vinctus cinctusque esset.
 Item Romæ, auctore Festo, nubentes solebant asse
 treisferre: atque unum quem in manu tenerent,
 tanquam virum ementes, marito dare: alterum in
 pede haberent, in foco larium familiarium ponere,
 quod hodie nonnullis in Italiæ locis servatur: ter
 tium in facciperio (ita Non. Marc. appellat hoc
 marsupii genus) in compito vicinali resonare cer
 to tempore solere. Sed longè alia erat coemptio,
 quæ fiebat cum convenirent in manum. Quam
 Boëtius super topicis Ciceronis, refert his cæ
 remoniis consuevisse peragi: sese enim in coe
 mendo invicem interrogabant. Vir ita, an sibi mu
 lier materfamilias esse velle, illa respondebat velle.
 Item mulier interrogabat, an vir sibi paterfamilias
 esse velle? ille respondebat velle. Ita mulier viri
 conveniebat manum. Quo facto inter se junctis
 dextris osculabantur, ac postremò vir sponsæ digi
 tum annulo aureo ornabat, quasi eam sibi devin
 ciens tali insigni pignore Vtrumque testatur Tertull.

De Virgin. velandis, & in Apolog. c. 6. De hac coem-
 tione rei uxoriæ meminit Vergil. in illo versiculo:
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.
 onsa rursus domus conjugalis postes ungebat
 sipe suillo, quòd sic ab ea mala depulsum iri du-
 rent, unde ab ungerendo uxor dicta, quasi unxor.
 em non permittebatur transcendere limen, sed
 anspottabatur, petinde quasi coacta pudicitiam
 mitteret. Ac non parum multa superstitionis ple-
 a alia alibi servabantur, quæ ociosum omnino du-
 imus commemorare.

CAP. V.

*De religionis origine, & qui colendorum
 deorum primi auctores fuerint, & Deo
 vero sacrificaverint.*

Non dubium est, quin homines qui antea agre-
 stem vitam sine ullo rectore vivebant, primos
 suos reges laudibus ac novis honoribus usque eò ad
 cœlum ferre cœperint, ut etiam dæmonum præsti-
 gijs adducti, veluti docuimus, deos appellarent, sive
 ob miraculum virtutis, sive (ut solet) ad adula-
 tionem præsentis fortunæ, sive ob beneficia in se
 collata. Ita cum ipsi reges chari essent, magnum
 sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo ho-
 mines eorum simulacra fingebant, ut ex imaginum
 contemplatione voluptatem caperent: inde &
 honores illis habere tanquam diis cœperunt: vir-
 tutis præsertim acuendæ causâ: nam libenrius
 Reipublicæ periculum optimus quisque adibat,
 sciens virorum fortium memoriam honore Deo-
 rum immortalium consecratum iri. Hac igitur
 ratione, ut *divus docet Cyprianus in libello de idolis*,
 paulatim vana religio esse cœperat, cum primi pa-
 rentes eo ritu suos liberos & illi suos, ac deinde
 omnes posteros imbuerent. Quare Iovis temporibus,
*auctore Lactantio, libro secundo, capite undeci-
 mo*, primò templa constitui, & novi deorum cul-

tus esse cœperunt, vel paulo antè: quippe fieri p̄
 test, *sicut idem ait*, ut vel antè, vel adhuc p̄
 Iove, Melissus Iovis nutritor, à quo, ut infrà dicitur
 mus, colendorum Deorum ritus effluxit, colat
 instituerit alumni sui matrem, & aviam Tellurem
 & patrem Saturnum. Sed ut ad unguem origo co
 stet, faciamus initium hujus rei fuisse tempore B
 patris Nini, qui anno ab orbe condito circiter
 millesimo CLXXX apud Assyrios primus regn
 vit. Hunc Belum sibi Deum nominatum Babylo
 nii & Assyrii colebant. Idcirco errant, qui deorum
 cultus ab exordio rerum fuisse contendunt. V
 autem Dei religio non equidem aliunde manavit
 nisi ab ipso Deo: etenim Deus, teste *Lactantio*
libro de ira Dei, religionis causa nos fecit, ut sibi
 nos statim geniti, justos & debitos honores hab
 remus, ipsum solum veneremur, ipsum sequeremur
 mur, in ipso denique acquiesceremus, *ut est*
Deuteron. cap. 6. ita jubente Domino: Deum
 tuum adorabis, & illum solum coles. Ex quo
 hoc vinculo pietatis obstricti & religati Deo sumus
 unde, ut eidem placet, religio nomen accepit. A
 Cicero *in secundo de Natura deorum*, à relegendo
 fluxisse opinatur, scribens: Qui autem omnia quæ
 ad cultum deorum pertinerent, diligenter tracta
 rent, & tanquam relegerent, hi dicti sunt religiosi
 ex relegendo, &c. Sed ad deorum cultores rever
 ramur. De quibus magna apud auctores est quæ
 stio: nam primi omnium Ægyptii, auctore *Heroni
 do libro secundo*, & *Strabone libro Geographi
 decimo septimo*, diis & aras, & simulacra, & delubra
 bra statuere, sacrificiaque curarunt, ritusque eos
 deinde peregrinis commonstrarunt. Quidam vero
 volunt, Mercurium primum instituisse, quibus
 sacris dii colerentur. At alii Mennam regem; au
 ctor *Diodorus libro primo*. Sed idem in quarto
 Æthiopes primos Deos coluisse autumat, ita scri
 bens: Afferunt autem, deorum apud eos cultum
 primitus adinventum, sacra insuper, pompas, cele
 britates,

ritates, aliaque, quibus diis honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorum in deos pietate religioneque inter omnes vulgata, videntur Æthiopum sacra diis admodum grata esse. Hujus rei testimonium afferunt antiquissimi ac erè celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in sua liade, Iovem reliquosque unà deos introducit in Æthiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suavitatem commigrantes. Æthiopes etiam dicuntur suæ erga deos pietatis præmium tulisse, quòd nunquam ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserunt. Verùm Lactantius *lib. Inst. I.* tradit, Melissum Cretenfium regem primùm diis sacrificasse, ac ritus novos sacrorumque pompas introduxisse. Hujus Amalthea & Melissa filia fuerunt, quæ Iovem puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poëta tradiderunt advolasse apes, atque os pueri melle complexisse. Alii præterea alia id genus sacra apud gentes adinvenerunt, veluti Faunus in Latio, qui eodem Lactantio autore, Saturno avo sacra contulit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, ac deorum cultum demonstrasse. Apud Romanos Numa Pompilius novæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia vocabantur, quo nomine, teste Servio super 4. *Aneid.* olim apud Græcos omnia sacra dicebantur, quemadmodum apud Latinos cæremoniæ. Item initiandi morem atque alia mysteria intulit, Diodorus & Lactantius autores. At Eusebius non planè hoc sentit in 10. *de Euang. præp.* sic scribens: Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius mysteria & solennitates deorum Græciæ tradidit, simulacrorum consecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus vero libro secundo, Græcos omnino religionem deorum partim ab Ægyptiis, partim à Pelasgis accepisse affirmat, & Athenienses ante omnes, quando

24 DE RELIGIONIS ORIG.

in Græcia Dodonæum oraculum omnium
 tustissimum conditum erat. Sed apud Græcos
 sicut idem ait, Hesiodus & Homerus deo-
 opifices in primis extiterunt. Cum Herodoto
 sentit Eusebius, qui in *præfatione* in Chronico
 suum ita dicit: Cecrops Diphyes primus omnium
 Iovem appellavit, simulacra reperit, aram statuit,
 victimas immolavit, nequaquam istiusmodi
 bus in Græcia usquam visis. Siquidem Cecrops
 primus Atticæ rex fuit, & æqualis Moysi. In
 Orgia Thracibus, teste eodem Eusebio, Aëtio ad-
 venit. Actalis fuit apud gentes religionis origo
 Deo autem omnipotenti, quem nos Christiani
 colimus, cuius nutu omnia geruntur, Cain &
 Abel Adam filii, autore Iosepho in primo *Antiqui-
 tum*, primi sacrificarunt. Enos verò primus,
 testatur Hieronymus contra Iovinianum, & Euse-
 bus, invocavit nomen Domini, & sic deinceps
 rum posteri nullis sacris initiati sacrificium fece-
 quoad Deus sacerdotium constituit, quod primus
 teste Iosepho in 3. *Antiquitatum*, Aaron Moysi
 tri detulit. Ex quo solenne apud Hebræos fuit,
 nemo divinum pontificatum gereret, nisi Aaron
 genere ortus foret: iis enim sacerdotibus tantum
 rem divinam facere licebat, sicuti nunc apud
 sacerdotes illi duntaxat illud idem faciunt, quod
 per episcopos sacris initiantur. Sed de veræ religio-
 nis ac sacerdotii initio, in quarto operis huius
 volumine diffusius tradetur.

CAP. VI.

*Qui primus literas invenerit, vel in La-
 tium attulerit, & de earum numero
 aucto, varietate, vi atque sono.*

Quoniam solo literarum usu memoriæ fulcitur
 æternitas, ab omnique oblivionis injuria res
 memoriæ

memoria dignæ vindicantur, has ante omnia esse
 tractandas ducimus, cum earum inventio planè
 demonstret, valde admirabilem fuisse vim juxta
 ingenii atq; memoriæ in eo homine qui primus
 sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis ejus-
 modi literarum notis terminaverit, cujus nomen
 antiquitate obrutum non proditur, tamen si honore
 maximo dignatur. Mercurium itaq; literas in
 Ægypto omnium primum reperisse testatur Dio-
 dorus *libro primo*. Cicero *lib. de Nat. deorum ter-
 tio*, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, quæ
 literas Ægyptiis dederit. At idem Diodorus *paulo
 inferius* (de primo enim earum inventore, ma-
 gnum apud idoneos autores certamen esse video)
 Ægyptiis literarum inventionem attribuere vide-
 tur, ita scribens: Asserunt Ægyptii, literas, astro-
 rum cursus, geometriam, artesque plurimas ab se
 fuisse inventas. Nonnulli has in Ægypto invenisse
 quendam nomine Menona affirmant. Sed apud
 eos, quod non est silentio prætereundum, anima-
 lium effigies loco literarum erant, quippe quæ sen-
 sus mentis, sicut docebimus cum de obeliscis me-
 minerimus, repræsentabant. Plinius autem *libr.
 naturalis histor. 7. circa finem* ait se literas semper
 arbitrari esse Assyrias fuisse. Cadmum verò à
 Phœnicia primum in Græciam attulisse sexdecim
 numero, A B C D E G I L M N O P R S T V. quibus
 Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor hac
 figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidem post eum, Simonidem
 Melicum, Ψ Ζ Η Ω. quarum vis in nostris recognos-
 citur. Aristoteles decem & octo priscas fuisse
 commemorat, A B Γ Δ E Z I K Λ M N O Π
 P Σ Τ Υ Φ. & duas ab Epicharmo, non à Pala-
 mede additas, hoc est, Θ, & P, vel Ψ, ut Hermo-
 laus prodit. Quidam verò aut non Cadmum li-
 teras in Græciam, sed Phœnices, qui cum eo vene-
 rant: aut omnino non primò Cadmum, sed multis
 post seculis advexisse contendunt. nam Herodo-
 tus Halicarnasseus historiæ pater, ut ajunt Græ-
 ci

ei, lib. quinto, de Phœnicibus ita loquitur: Phœnicibus
 ees isti qui cum Cadmo advenerunt, quorum Zephyri
 phyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cunctas
 alias multas doctrinas in Græciam introduxerunt
 tum verò literas, quæ apud Græcos, ut mihi videbitur
 tur, antea non fuerant, & primæ illæ quidem ex
 ticerunt, è quibus omnes Phœnices utuntur. Affir-
 mat itidem Diodorus libro sexto: Nam qui dicuntur
 Phœnices à Musis perceptas literas tradidisse postq[ue]
 modum Græcis, hi sunt qui cum Cadmo in
 Europam navigarunt. Ex quo à Græcis literæ Phœ-
 nicæ appellatæ sunt. Hinc Lucanus,

Phœnicæ primi, fama si credimus, ausi

Mansuram rudibus vocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos li-
 teras portasse, sed longo post tempore, Diodoro
 perspicuè demonstrat, qui ait: cum Aëtinus Solon
 filius in Ægyptum transiens astrologiam Ægypticam
 docuisset, demum Græcia diluvio oppressa, plurimiq[ue]
 mos homines periisse, literarumque monimenta
 deleta fuisse: & eam ob causam, post multa secula
 existimatum esse Cadmum Agenoris filium pri-
 mùm literas in Græciam adduxisse, atque ideò
 Græcos quadam communi ignorantia ductos, li-
 terarum inventionem illi acceptam retulisse. Cad-
 terum Iosephus in primo Antiquitatis contra Appi-
 nem, Græcos omnino ante Homeri ætatem literas
 caruisse affirmat, cum inquit: Postea multa qua-
 stio atque contentio facta est, utrum literis usi sint
 & magis veritas obtinuit, eo quòd usus recentiu
 literarum illis fuisset incognitus: constat autem
 quoniam apud Græcos nulla invenitur absolutior
 conscriptio poemate Homeri vetustior, & huius
 etiam post bella Trojana fuisse manifestum est. A-
 qui Cicero in Bruto secus tradit, aiens: Nec dubi-
 tari debet, quin fuerint ante Homerum poetas
 quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud
 illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canen-
 tuntur. Item Eusebius in 10. de Euang. præparat.
 ostendat.

ostendit, scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotum, Epimenidem, Aristæum, & plerosque alios. Alii, teste *Diodoro in 4*, asserunt, Æthiopes literas primum reperisse, ab iisque Ægyptios eorum colonos exin illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Verum Eupolemus, ut Eusebius opinatur, proculdubio veram literarum originem reddit, affirmans, Moſen, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in 10. de preparat. euang. longè ante Cadmum fuit, literas Iudæis primum tradidisse, & à Iudæis Phœnices accepisse, Græcos verò postremos à Phœnicibus. Idem etiam Eusebius lib. 8. & 10. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, apud Syros literas repertas esse, quando Syri ipsi quoque, teste Eusebio, Hebræi sunt, atque adeò Iudæa Syria est, ita Plinio lib. 5, dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: namq; Palæstina vocabatur quæ contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice, &c. Sed reperimus, ante diluvium Noe, apud eos omnino usum fuisse literarum: Iosephus enim in 1. antiq. tradit, liberos Seth Adam filii, in duabus columnis, uti cum de astrologia tractabitur subtilius dicemus, disciplinam rerum cœlestium à se primò inventam conscripsisse. Quo apparet jam tum literas fuisse: quas fieri potuit vi aquarum deleras, Moſen dein adinvenisse: quamvis ex his columnis alteram, id est lapideam, Iosephus usque ad ætatem suam in Syria durasse affirmat. Quapropter rectius mea quidem sententia, Philo primam literarum inventionem Abraham assignat, qui Moſe antiquior est: nisi hoc sit potius filii Seth attribuendum, qui ipsum Abraham multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero viginti duæ sunt; quot idem nostræ Latinæ; quæ, si divo Hieronymo credimus, novæ sunt, & ab Esdra inventæ. Ille

enim *in praefatione in libros Regum* ita scribit: Ceterumque est, Esdram scribam legisque doctorem post captam Hierosolimam, & instaurationem templi, sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus, iidem Samaritanorum & Hebraeorum characteres fuerint, &c. Græcas verò veteres literas fuisse easdem penè, quæ nunc Latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Minervæ dicata, in bibliotheca conspiciebatur, Plinius (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, *testatur Plinio & Solino*, intulere Pelasgi. Quidam volunt, Nicostratam Euandri Arcadis matrem Latini primùm dedisse. Dionysius *in primo* ait, ipsam Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos venerant. Livius Euandrum autorem vocat, *libro ab urbe cond. primo* ita scribens: Euandrum ea, profugus ex Peloponneso, autoritate magis quam imperio regebat loca, venerabilis vir miraculo literarum, rei novæ inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autem Plinius *in septimo*, Epigenis autoritate probare conatur, æternum literarum esse usum, qui, veluti ex Iosephi testimonio probavimus, omnino antiquissimus est, non id planè sentit Herodotus, qui, ut supra demonstratum est, nullas literas ante Phœnices in Græcia fuisse autumat, neque Eupolemus, aut Eusebius, qui Mosi primam literarum inventionem, sicut ostendimus, assignant: nequedemum Diodorus, qui *in primo* inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquam compertum habemus, cum nulli historici eos tradant: fieri quippe non potest literas æquè ac primos reges vetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiam in Latium venere: quod testatur Livius ita scribens *in fronte libri 6. ab urbe condita*: Tum quod parva & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum. Quapropter

idem

idem libro nono ait, Romanos deinde pueros non modò Græcis, sed Hetruscis quoque literis eruditâ solitos. Ex quo scire licet, Hetruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostra denique cætera omnia, ita tempus consumpsit, ut nunc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro *Augustæ historia* 11. autor est Demaratum Corinthium Hetruscos primum docuisse. Phrygibus quoque proprias fuisse literas, testatur Cicero de *nat. deorum*, sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse. Atqui cum Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut suprâ demonstravimus, Latini quoque idem studentes, postea literas sex ad suas pristinas sexdecim addiderunt, F K Q X Y Z & H. hæc tamen non est litera, sed tantum aspirationis nota F digamon ab Æolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquissimos Latinorum eandem vim atque apud ipsos Æoles habuit: eum enim prope sonum quem nunc habet F, significabat P, cum aspiratione, quo nos in verbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, F loco V consonantis recipiendum constituit, ut fulgus, pro vulgus, fixit, pro vixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Æolicam illam ad hos usus F literam adjecerat. Ita Germanum vulgus Latine loquendo etiamnum pronunciat. Postremò in Latinis vocibus pro P & H, poni F cœptum est, ut fama, facio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis verbis apud nos boni autores utendum putant. Q adjecta est, quòd pinguiorem sonum edere visa est quàm c. X de Græcis quasi vivimus, qua tamen carere potuimus, ut ait Quintilianus, nam pro ea, c & s, vel g & s utebamur, ut apex & grege, pro apex, & grex. Y & z ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem ut istarum usus in Græcis foret duntaxat verbis.

*De origine Grammatica, & quantum
valeat.*

Consentaneum videtur, ut prodita literarum origine, antequàm ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine disseram utpote quæ pluris est, quàm omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum, nomenque à literis accepit: nam *γρᾶμμα* Græcè, litera dicitur. Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamvis nonnulli, *autore Tranquillo de grammatica*, literatores vocent mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autem grammatica ars, quæ in emendatè loquendo scribendoque consistit, ut literæ suas custodiant voces, & velut depositum reddant legentibus. & *autore Quintiliano libro primo*, in duas partes dividitur, in rectè loquendi scientiam, & poëtarum enarrationem. Cicero *de oratore*: In grammaticis poëtarum pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, & pronunciandi quidem sonus. Ejus autem initium, ut testis est Suetonius *in libro de grammatica*, tale fermè fuit, quale habuit Rhetorice: ex observatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum vitandumque notantes, hanc artem fecerunt, veluti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cum *lib. 3. de Oratore* ait: Atque ut latine loquamur, non solum videndum est, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat, & ea sic & casibus, & temporibus, & genere & numero conservemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit, sed etiam vocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grammatica sola docet. Hanc autem, ut *Laërtius*

libr. 10. ait, Hermippus autor est Epicurum primum docuisse, cuius vim Plato primus speculatus est. Romæ verò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius studium intulit Crates Malotes missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem. Cæterum hæc omnium artium præclarissima est: præbet enim iter ad cæteras capessendas. *Fabius*: Nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initiis, perveniri potest. *Et alibi*: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hanc artem ut tenuem ac jejunam cavillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamenta fideliter jecerit, quicquid superstruxerit, corruet, necessaria pueris, jucunda senibus, dulcis secretorum comes, & quæ vel sola omni studiorum genere plus habet operis, quàm ostentationis. Hæc ille. Illud præterea, quamobrem magnifici debeat, facile docet: quia ex hujusmodi artis negligentia, in poetis, oratoribus, historicis, in arte medicinæ, injure civili, cæterisque disciplinis quotidie sexcenti errores existunt ineptissimæque interpretationes: id quod non accideret, si grammaticam primum discerent, qui aliquando essent sese ad scribendum daturi, illive non ignorarent, grammatici partes esse, ut cunctas ferè calleat artes, quando apud antiquos soli grammatici omnium scriptorum censes, & judices fuere qui idcirco critici *ἄρι τῆς κριτικῆς* appellati sunt. Igitur cum quis pingue quiddam latinè sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendum aggredi prius quàm grammaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt, Didymus, quem Macrobius, omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cujus scholam M. Tullius post forensia negocia frequentabat: Nigidius Figulus, M. Ille Varro omnium doctissimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantissimus, multi que deinde alii. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

CAP. VIII.

*De poetica artis origine, & ejus præstantia,
ibique locus Ciceronis in Catone
emendatus.*

Poëtica ars multis mehercle de causis, reliquas
antecedit disciplinas, vel quia homines nullam
penè artem assequi possunt, nisi in illam diu incu-
buerint, vel quòd scientias ferè, ut Strabo in primo
Geographia adversus Eratosthenem pulchrè de-
monstrat, in se continet omnes: vel demum quòd
ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenii excel-
lencia profiscuntur, sola poëtica divino furore
percipitur. Nam poetæ furore afflati res omni ad-
miratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste
Cicerone in primo de divinatione, Democritus nega-
bat magnos esse poetas, quippe qui, ut idem quoque
Democritus & Plato agebant, non arte, sed natura
constant, tuncque veri vates sunt, cùm insaniunt.

Horatius in Poetica arte :

*Ingenium misera quia fortunatius arte
Credidit, & excludit sanos Helicone poëtas
Democritus. Et alibi:
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæstum est.*

Non fiunt igitur poetæ, sed nascuntur. Vnde in
Bucolicis Vergilius :

Pastores, hedera crescentem ornate poetam.

Quare Ovidius in 3. de Arte amandi, dicit :

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli.

Et Maro divinum vocat poetam :

Tale tuum carmen nobis, divine poeta, & c.

Cùm vatem esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro
Archia poeta, multo luculentissimè illud quo fiat
pacto, docet dicens: Atqui sic à summis homi-
nibus, eruditissimisque accepimus, cæterarum re-
rum studia & doctrina, & præceptis, & arte con-
stare,

stare, poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari. quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Origo autem hujus artis admodum vetusta est, & teste Eusebio *in lib. 11. de preparat. euangel.* apud antiquissimos Hebræorum, qui multo ante Græcorum poetas fuere, primum floruit. Nam Moses magnus Hebræorum imperator, cum ex Ægypto eos in patriam reduceret, statim atque mare rubrum divinicus cedentibus aquis, transgressus est, divino numine afflatus, *autore Iosepho in 1. de antiquitatibus Iudaorum.* hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde David ille divinus Dei vates vario metro hymnos composuit. Idem Iosephus *lib. 7 Antiquit.* Expeditus itaque David à præliis & periculis, cum pace jam altissima frueretur, cantica in Deum hymnosque vario metro composuit. alios quidem trimetros, alios quidem quinque-metros, hæc ille. Divus quoque Hieronymus *in præfatione in Chronicon Eusebii.* longe scienter id demonstrat, scribens: Denique quid Psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci & Græci Pindari, nunc jambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomii & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone gravius? Quid perfectius Iob? Quæ omnia, hexametris & pentametris versibus apud suos composita decurrunt. Non immerito igitur hujus artis initium Hebræis acceptum referte debemus, veluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoque aliorum varum versibus edita sunt, quod Horatius *in Poetica* testatur:

---- *Dicta per carmina sortes.*

Verum Orpheus, *autore Porphyrione,* primum poeticam illustravit, deinde Homerus & Hesiodus.

34 DE ORIG. ARTIS POET.
dus. Nos autem serius illam accepimus: nam Livius Andronicus, ut M. Tullius in primo *Tusculanarum*, & Fabius Quintilianus in decimo prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano coss. anno antenatum Ennium, qui fuit annus ab Vrbe condita quingentesimus tertiusdecimus. Cæterum ex ratione temporis inita à Livio, ac testimonio ejusdem Ciceronis in Catone, cum Livii Andronici meminit, satis constat, Marci Sempronii Tuditani id temporis collegam fuisse Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperam habeant pro Centone Cethego, non Appium Claudium. Ac sic ratio temporis, cujus rei causa hoc loco Consulumentio facta est, conveniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, velut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poëticæ artis: quinetiam usque adeo probro habebatur, ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, *libro Noctium Atticarum undecimo, capite secundo*, testatur, eam rem studeret, grassator vocaretur.

C A P. I X.

De origine metri, & metrorum plura esse genera.

Quamquam nonnullis fortasse haud injuria accusandus videbor, quod antea de poëticæ artis initiis scripserim, quam metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eo tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non valde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaque origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta certa ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in caelestibus terrenisque rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione

tionem & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta quibus utimur, mensura quadam, id est, metro fiunt. Quòd si hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur. Diodorus etiam, tamen si fabulas sequitur, cum de Musarum officio *libro sexto* loquitur, metri inventionem Iovi, hoc est, Deo immortalis assignat: Musis, inquit, à patre concessa est literarum inventio, & carminum, quæ poësis appellatur, ratio. Atque metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, ejus vates, quos commemoravimus, divini spiritus pleni primùm usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, *autore Servio*, vel à rebus quæ describuntur, nomina accepere, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moses, uti dictum est primus usurpaverit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythii oracula reddi consueverant: propter quod, ut opinor, Plin. *in 7.* ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula soluta etiam oratione, teste *Strabone libro nono Geographia*, referebantur, id quod affirmat Cicero *in secundo de divinatione*, dicens: Præterea Pythii temporibus jam Apollo versus facere desierat. Vel ab inventoribus ut Asclepiadæum: vel à pedibus, ut iambicum, quod Archilochus primus invenit. Horatius in poetica:

Archilochum proprio rabies armavit iambo.

Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum reparator, ut ajunt, ignoratur, Horatius:

*Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est.*

Bacolicum carmen, *autore Diodoro in 5.* Daphnis Mercurii filius excogitavit: & sic alii alia metra adinvenerunt, quæ nos in præsentia studio brevitate omittimus, metri tantum originem prodidisse contenti.

C A P. X.

*De tragœdia atque comœdia
initii.*

Initium tragœdiæ & comœdiæ, teste Donato à rebus divinis est factum, quibus antiqui pro fructibus vota solventes operam dabant: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carminè qui tragico vilem certabat ob hircum.

Qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxium est vitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τῆς τραγῆς, hoc est, ab hirco nominata est: vel, ut quibusdam placet, quòd hirco donabatur ejus carminis poeta: vel quòd uter ex hircina pelle vinum plenus pro præmio erat: vel à face, quia ante usum personarum ab Æschylo repertum, mimi peruncti ora olei facibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

*Ignotum tragica genus invenisse camœna
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentque peruncti facibus ora.
Post hunc personæ, palleaque repertor honestæ
Æschylus.*

Tragœdias, autore Fabio in 10, primus in lucem protulit Æschylus, sed longè clarius illustrarunt Sophocles atque Euripides. Apud nos, autore Donato, Livius Andronicus tragœdiam primus invenit, in qua floruit Accius Pacuvius, Ovidius, & Seneca. At verò nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum, ut testatur Varro, juvenus Attica circum vicos, villas, & compita, festum carmen solemniter quæstus gratia cantaret, orta est comœdia, ἀπὸ τῆς κωμῆς, quod est lascivè agere, vel κῶμος, hoc est, à comestatione, seu κῶμος, qui vicus

vicus est, & *αἰδῆ*, cantus: quam tamen apud Græcos, uti Donatus sentit, dubium est quis invenit primus, apud quos sicut infra dicimus, duplex erat, antiqua & nova. Præcipui autem ejus autores fuerunt Aristophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Livius *ab Urbe condita*, & Donatus testantur, reperit Livius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus. Ovidius:

Omne genus scripti gravitate tragœdia vincit.

In comœdia verò amores ferè & virginum raptus. Tristitia tragœdiæ peculiaris est: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuit, & precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam semper infelices exitus habet, contra comœdia felices.

C A P. XI.

De origine Satyræ, novæque Comediæ

Satyrarum genera duo esse manifestum est, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis usurpatum, quod sola carminum varietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciviæ. Hujus satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso, poeta satyricus, ut autor est Laertius, & Menippus servus, sicut Apulejus & Gellius ostendunt, cujus libros M. Varro in Satyris imitatus, eas latinè Menippeas appellavit. Alterum satyrarum genus recentius maledicum, & ad carpenda hominum vitia compositum, quod soli Latini excogitarunt, teste Fabio Quintiliano. Satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cum in veteri comœdia per priscos poetas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à civibus palam, tum eorum crebro qui gessissent

fissent nomine, decantarentur: quod nunc nequam non
 quam moribus hominum obfuit, cum pro se quisque si
 que caveret, culpa aut domestico probro ne specta-
 culo cæteris esset, & inde ipsi poëtae abuti licentia
 tuis stylo, & passim ex libidine lædere cœperunt
 pissent plures bonos, id propter, ne quispiam homin-
 num vitia amplius nominatim carperet, lege san-
 xerunt. Ex hujus igitur hoc pacto veteris comœdiæ
 interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initium
 habuit. Tunc autem poëtae novam comœdiam in-
 venerunt, quæ generatim ad omnes homines, quæ
 mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus
 amaritudinis, & eadem opera multum delectatio-
 nis spectatoribus afferret: cujus Menander & Phi-
 lemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ
 acerbiter mirigarunt. Ab illis nostri poëtae La-
 tini, Cæcilius, Nævius, Licinius, Plautus, Terentius
 rius, atque alii antiquissimi Comici modum comœ-
 diæ jucundæ pariter ac gratæ summi-
 pferunt. Verum ii, si Quintiliano credimus, vix
 levem Græcorum umbram consecuti sunt, quod
 sermo Romanus non videatur posse recipere illam
 dicendi venerem, solis Atticis in hoc genere lingua
 concessam. Satyra verò à satyris, ut Donato placet
 qui illoti semper & petulantes di sunt, nomen tra-
 xit: vel à satyra cibi genere, quod, autore Festo,
 variis rebus conditum erat. In hac satyra, *testatur*
Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus
 est Lucillius: sed ejusdem judicio, purus magis
 ac tersior fuit Horatius. Persius juxta, quamvis
 uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in pri-
 mis Invenalis lepidus fuit, de quo *Quintilianum*
cum in 10. dixit, Sunt clari hodie quoque, & qui
 olim nominabuntur, intellexisse ferunt.

CAP. XII.

*Qui primus historiam condiderit, & de
ejus utilitate, aut solutam orationem
in venerit, deque texenda ipsius historia
regula.*

Historia, quæ tanto cæteris scriptis antecellit,
quanto plura exempla rerum complectitur diu-
urnitas temporis, quàm hominis ætas, ad vitæ
institutionem utilissima censenda est, quod, ut
Cicero *de Oratore* præclare ait, sola sit testis tempo-
rum, lux veritatis, vita memoriæ, & magistra vi-
tæ: multarum enim rerum exemplis privatos viros
imperio dignos reddit, Imperatores ob immorta-
lem gloriam ad præclara facinora impellit, milites
propter laudem, quæ eos qui vitam egregiè profu-
derint, comitatur, promptiores efficit ad pericula
pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à vi-
tiis deterret. Hanc, ut *Plinius lib. 7. ait*, Cad-
mus Milesius omnium primus condidit: sed Iose-
phus *in primo Antiq. volumine* rectius omnino
sentiens, eum apud Græcos duntaxat primùm hi-
storias scripsisse tradit: nam Græci cum *ut idem
inquit*, heri & nudius tertius fuerint, veri similis
est, antiquissimos Hebræorum qui sacros libros
scripserant (Cadmus enim Milesius, ut apud Eu-
sebiū colligimus; *in 10. de præparatione euangel.*
longè post Mosen fuit) historias primò condidisse.
vel Ægyptiorum aut Babyloniorum sacerdotes,
sicut ipse Iosephus *in primo contra Appionem* sentire
videtur, aiens: Quoniam verò apud Ægyptios &
Babylonios ex longissimis olim temporibus, circa
conscriptioes diligentia fuit, quando sacerdotibus
erat injunctum, & circa eas ipsi philosophabantur.
Et deinde infert: De nostris verò progenitoribus,
quia eandem quam prædicti habuerunt in conscri-
ptionibus

40 DE INVENT. HISTORIA R.

ptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potio-
 rem, pontificibus & prophetis hoc imperantes. Ex
 quo Eusebius verissimè, ut mea fert opinio, hoc
 potius Mose assignare videtur, in *ii. de prepara-
 tione euangel.* dicens: Vnde sapientissimus ille Mo-
 ses, qui primus cuiusque hominis vetustissimi vitas
 Hebræorum conscripsit, civilem atque in actione
 positum vivendi modum narratione historica do-
 cuit. Verum nec illud profectò probabile videtur,
 quod idem Plinius in *septimo*, & Apuleius in *Flo-
 ridis*, tradit, Pherecydem Syrum primum solutam
 orationem condere instituisse, tempore Cyri regis:
 namque quis non videt hoc potius esse illis tri-
 buendum, qui primi historias scripserint? quæ, ut
 luce clarius est, soluta oratione conscribuntur:
 quando etiam Pherecydes, ut de Ægyptiorum &
 Babyloniorum sacerdotibus sileam, qui & ipsi lon-
 gè ante Græcos historias scriptitauerunt, multo post
 Mosen fuit, quem ex testimonio Eusebii, primum
 omnium historiam condidisse diximus. Phere-
 cydes enim Syrus *autore Eusebio de Preparatione
 euangel. volumine 10*, circiter primæ Olympiadis
 tempora floruit. A Mose autem, quemadmodum
 ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum
 principem, cuius temporibus Olympiades cœ-
 perunt, interfuerunt anni DCC. & circiter
 LXXXVIII. At Strabo in *primo Geogr.* non so-
 lum Pherecydi, sed Cadmo ac Hecataeo pariter as-
 signat, qui & ipsi Mose, uti liquidò constat, poste-
 riores fuerunt. Ex philosophis autem, *Laertio
 Diogene autore*, historias primus composuit Xeno-
 phon, de quo Quintilianus cum de historicis lo-
 quitur, ait: Xenophon non excidit mihi, sed inter
 Philosophos reddendus est. In ea apud Græcos
 floruit Thucydides, Herodorus, Theopompus.
 Apud nos T. Livius, Crispus Sallustius, & pleri-
 que alii. A principio Romani, veluti Fabius testa-
 tur, pro historiis annales pontificum habebant, in
 quos res gestæ per annum referebantur. De historia
 initio

nitio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid subjiciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore, ne quid aliî dicere audeat: deinde, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiæ ædificatio posita est in rebus & verbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum descriptionem poscit, item hominum mores, vitas, consilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum verò ratio orationis genus desiderat lene, fufum, ac pura illustrique brevitate ornatum.

CAP. XIII.

De origine rhetorices, & quibus rebus ejus ratio contineatur

Non dubium est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primum creati sunt, sermonem acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cum viderent alia salubria, alia insalubria, ex observatione eorum, effecerunt artem: ita cum in dicendo alia utilia, alia ut inutilia deprehenderent, rhetorices constituerunt, cujus, ut Diodorus in primo, & poëtæ volunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horatius in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis,

Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti, & c.

Quamvis in sexto idem Diodor. sibi repugnare videatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inventor, sed quia diligentius quàm cæteri mandata referebat: nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi veritatem esse secutus. Verùm Aristoteles primùm Empedoclem artis inventorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit

sentit *in tertio*, sic scribens: Nam primus post eos quos poëta tradiderunt, movisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autem *Suetonius de claris oratoribus*, constat nonnunquam Romano prohibitam esse exerceri: sed cum paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeo multi eam praesidii causa & gloriae expetivere, ut nonnulli ex infirma fortuna, in ordinem senatorium atque ad summos honores aspirarint. Artis autem hujus scriptores antiquissimi fuerunt Corax & Thyrsias Siculi, quos Gorgias Leontinus ejusdem insulae insecutus est, sed inter ceteros apud Graecos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentissima, ac Romana eloquentiae fons uberrimus. De initio rhetorice haec haec, Sed & ejus vis atque facultas dicatur. Eam autem *Cicerone de Oratore*, in quinque dividitur partes: ut orator debeat primum reperire quae dicenda sunt, deinde invento ordine dispensare, tum ea deinde ordine ornare oratione, post memoriae mandare, & ad extremum cum dignitate aequè ut venustate agere, & agendo illud *reste Quintiliano*, praestare, ut delectet, doceat, moveat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cum aptè dicit: nam quod docet, ferè prodest, atque delectat. Deinde docet, cum exponit negocium, quod in controversiam venit, & quales sint personae, inter quas illud sit. Postremò movet cum iudicium affectus excitat ad favendum miserendumve, aut tristitia solvit, digna risu tempestivè interponendo, si id opus esse perspicit. Atque iis rebus & verbis omnino ferme rhetorices ratio continetur. Quòd autem Graeci oratores causarum, *ὀνότοπος*, id est, rhetores vocant: nos tamen ita distinguimus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen profiteatur: declamator verò, qui sive alios docendi sive se exercendi gratia, fictam causam orat.

CAP. XIV.

Quis primus musicam repererit, & quantum ea valeat ad tolerandos humana vite labores.

Musica antiquissimam esse, poëtae clarissimi testimonio sunt: nam Orpheus & Linus ambo iis geniti, musici insignes fuerunt, cum alter eorum rudes atque agrestes hominum animos denulceret, cantusque suavitate non feras modò, sed saxa etiam, ut fabulae tradunt, sylvasque duceret.

Horatius in poëtica arte:

*Sylvestres homines sacer interpretque deorum
Cædibus & victu sædo deterruit Orpheus,
Dicitur ob hoc lenire tigres, rapidosque leones.*

Vergilius in Ecloga quarta:

*Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamvis, atque huic pater
adsit.*

Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoque eosdem autores, inter regalia convivium, laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisque labores. Musices autem reperiuntur, teste Plinio lib. 7, Amphion ex Antiopa, Iovis filius fuisse dicitur, propter quod poëta in Bucolicis ait:

*Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dirceus in Actæo Aracyntho.*

Ipse quoque saxa movisse fertur. Horatius in Poëtica,

*Dicitur & Amphion Thebana conditor urbis
Saxa movere sono restudinis.*

Et Statius in primo Thebaidos:

*Penitusque sequar quo carmine muris
Iusserit Amphion Tyrios accedere montes.*

Sed Græcitate Eusebio, de præparat. Evangel. lib. 2.
Musicae

44 DE INVENT. MUSICÆ

Musicæ harmoniæ inventionem Dionysio attribui
 buunt. Ipse verò *in 10. ejusdem operis* Zethum &
 Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt,
 Musicæ repertores vocat. At Solinus hujus
 artis studium ex Creta manasse sentit, qui in
 quit Studium musicum inde cœptum, cum Iudæi
 Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehen-
 sos in versificum ordinem transtulissent. Polybius
 tamen *in 4.* hoc Atcadum majoribus assignat
 quippe qui hujus rei semper studiosi fuerint. Vo-
 cum harmonias Mercurium adinvenisse, Diodo-
 rus est auctor in primo, *ἀρμυρίων* Græci vocant
 quàm nos dissimilium concordiam appellamus.
 Verum Amphionem & cæteros post hac hujus
 rei auctores fuisse ratio postulat, cum Iubal Hebræ-
 um Lamech filium qui multis ætatibus præcesserat
 omnes illos qui Musicæ inventores produntur.
 Iosephus *in primo antiquitatum* dicat musicam stu-
 diosè coluisse, & psalterio citharâque cecinisse.
 Hæc hætenus. Sed artis origo nihilominus in du-
 bio versari videtur: igitur expedit, ut quæstio ejus-
 modi tandem aliquando plana fiat. Itaque natura
 jam inde à principio mortalibus musicam veluti
 muneri dedisse videtur, quando id ad tolerandos
 humanæ vitæ labores plurimum valet. Siquidem
 homo statim natus cum in cunabulis vagire incipit
 continuo nutriculae cantantis voce sopitus dormi-
 tat: quippe infantes statim plorant, quod crurum
 brachiorumque rectè producendorum causâ, fasciis
 colligantur ac ita à supplicio miseram vitam vi-
 vere incipiunt. Deinde in omnibus fermè ope-
 ribus modulatio aliqua rudis hominum defatiga-
 tionem semper consolatur, Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad aur

Sic remiges incitantur, sic arator, auriga, mulio,
 longo inter laborem viamque sibilo reficitur. Quid
 quod non modo ii, verumetiam eorum sarcinaria
 jumenta eo cantu simul labore levantur? Nam affi-
 duo usu compertum est, mulos valdè delectari tin-
 tinna-

innabulorū sonitu: quapropter muliones multi iu-
tia tintinabula ad illorū colla suspendere solent, quo
facilius sarcinarum labores perferant. Eandem vim
in cætera similiter animalia Musicam habere inter
omnes constat: ita equi in bello tubarum clangore
arrecti stare loco nesciunt, ac jam jam in certamen
ruere ardent: ita leones stridore ferri maxime
territantur. Sed quaeso, undè ille avium contentus,
quo omnis ager suo tempore resonat? quis docuit
lusciniam varios canendi modos? hæc enim avicula
sonum edit perfectâ musicæ scientiâ modulatum,
qui nunc continuo spiritu trahitur in longum,
nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso,
copulatur intorto, promittitur, revocatur,
infuscatur ex inopinato: interitum & secum ipsa
murmurat: plenus, gravis, acutus, creber,
extentus, & breviter, audire licet omnia tam
parvulis in faucibus concini, quæ ot exquisitis
tibiæ tormentis, ut ait Plinius: ars hominum
excogitavit. Hujus harmoniæ natura magistra
est, quæ vel ab initio alias animantes, quibus
ad sonum quæpiam vox apta est, musicam docuit,
quemadmodum ostendimus. Atque hæc vera
artis origo. Cæterum Musicam, quam Ægyptii,
ut Diodorus testis est, tanquam virorum
effæminatricem prohibebant juvenes erdiscere,
& Ephorus, auctore Polybio in præfatio suarum
historiarum ad deludendos ac fallendos homines
inventam tradidit, magno olim retio æstimatam
testatur Fabius, qui dicit Socratem, jam senem
institui lyrâ non erubuisse: & Cicero, qui
libro Tusculanarum primo ait Themistoclem,
quod in epulis recusasset lyram, esse habitum
indoctiorem: & Sallii, apud Romanos, qui
per urbem versus canebant: sed in primis David
ille magnus vates, qui divino carmine Dei myste-
ria canit: illud quoque Græcorum adagium, In-
doctos à Musis atque Gratiis abesse, quod in
nostris proverbiis explanavi. Tria præterea genera
sunt

46 DE INVENT. INSTRUM.

sunt ex quibus musica constat, unum genus
quod instrumentis agitur, de quo infra dicetur
alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poëta
pars sit musices, necesse est: tertium, quod in-
strumentorum opus carmenque dijudicat. I
quo rectè ait Cicero *de Oratore, lib. I.* Musica
versari in numeris, & vocibus, & modis.

C A P. XV.

*Qui primum instrumenta diversi generis
invenerint, & ea in Latium attul-
erint: ac quod sit Organum, & de anti-
quissimo tibiaram usu in praliis.*

Mercurius Majæ filius lyram omnium primus
testudine fecisse dicitur: tradunt enim cu-
aliquando Nilus suum egressus alveum tota
inundasset Ægyptum, & postea intra suos limites
regressus esset, varias animantes in campis relicta
inter easque remansisse testudinem, & hanc cu-
ille invenisset, consumpta jam carne, sed supersti-
bus nervis, & percussione sonum excitasset,
exemplum illius lyram composuisse. Horatius
primo Carminum.

Te canam magni Iovis, & deorum

Nuntium, curvæque lyra parentem.

Cui ex nervis trium chordarum, instar trium
anni temporum, auctore Diodoro Siculo, tres
stituit voces, Acutam, Gravem & Mediam: ac-
tam ab æstate, gravem ab hyeme, mediam à ve-
re sumens: qua, teste Servio super quarto *Aneida*
donavit Apollinem accepto ab eo caduceo, de quo
Virgilius:

Tum virgam capit, hac animas ille evocat orco

Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidam eam non Apollini sed Orpheo primum
tradidisse ferunt: alii verò ab Apolline post C
ph

theo concessam volunt. Ad eam qui de cantan-
 os faciebant versus, Lyrici poetæ nuncupati sunt.
 Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hanc
 em, omittatur) septem in ea chordas appositas,
 iuxta numerum septem Atlantidum, quod Maja
 Mercurii mater ex illarum numero fuisset: deinde
 superadditas duas, ut repræsentaretur unum no-
 men Musarum. Hæc autem tantæ suavitatis fuisse
 prohibetur ut arbores, saxa, feras, veluti supra di-
 ctum est, traxisse Orpheus dicatur. Mercurius
 præterea, teste Plinio libro septimo, monaulum, id
 est simplicem tibia[m] invenit. Primus autem tibia[m]
 auctore Diodoro & Eusebio, Marsias adinvenit. Pli-
 nius verò geminasillum reperisse tradit. Alii hoc
 Apollini assignant, sicut lyræ & fistulæ inventio-
 nem: nam simulachrum ejus, quod erat in De-
 lo, habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in
 læva Gratiâs quæ singulæ singula[m] musicæ instru-
 menta manibus gerebant: una lyram, altera ti-
 bias, quæ autem media erat, fistulam tenebat.
 Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia auctor fuit. Ti-
 biæ primò ex gruum tibiis, unde nomen habent,
 tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus voce
 canere Træzenius Dardanus instituit. Lydios
 modulos Amphion excogitavit, Dorios Thami-
 ras Thrax, Phrygios Marsias Phryx, plures alios
 Terpander. Fistulam ut Plinius & Servius ajunt,
 Pan deus rusticus invenit: nam cum Syringam
 Arcadiæ Nympham, auctore Ovidio, in primo Me-
 tamor. ardentè amaret, & illa fugiens ad Lado-
 nem fluvium pervenisset, & fluvio impedita non
 amplius fugere posset, implorato aliarum Nym-
 pharum auxilio in palustres cannas mutata est:
 quas cum Pan excidisset: ex iis ad amoris solatium,
 primus sibi fistulam confecit: Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera conjungere plures

Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuunt. Vena-
 rum pulsum in musices pedes Herophilus primus
 discrevit

48 DE INVENT. INSTRUM.

discrevit per aratis gradus, Fistulam verò, quam Græci syringa vocant, teste Eusebio in 2. de Præpar. Euang. Cybele invenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut aliis Orpheus: aliis Linus: ut verò Diodoro, Apollo, qui libro quinto inquit: Apollo primum citharâ simpliciter usus est, Marsias verò tibiis. Sentit idem Hyginus. Septem chordas addidit Terpander. Vegetilius in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina vocum.

Octavam apposuit Simonides, nonam Timonides, theus. Citharâ sine voce primus cecinit Thamyras, cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Hæc enarrat Plinio. At citharâ tamen longe antè, uti superioribus re capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quam omninò ab ea dissimilem fuisse, quam illi invenerunt, quos commemoravimus testatur divinus Hieronymus in epist. de instrumentis musicis, a Dardanum, aut quisquis illius auctor est, quia de ea ambigitur, scribens citharam apud Hebræos viginti quatuor chordas habuisse, factam ad formam Δ literæ. David etiam ille magnus Dei vates varia instrumenta invenit, teste Iosepho in septimo Antiquitatum, qui ait: Diversaque facientia organa docuit, ut Levitæ secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbathorum dies, aliasque solennitates. Organorum autem species huiusmodi modi est: Canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Næc verò duodecim sonos habens, digitis tangitur, & reliqua. Hinc perspicere licet, istiuscemodi organa, à Davide confecta, diversa fuisse à nostris, quorum nunc usus in templis est perquam frequens. quando illa plectro pulsabant, nostris verò instantur follibus, undè multis meatibus quasi cientis imparibus vox erumpit, concensumque efficit. Quanquam Iosephus hoc lococum dicens, Diversaque faciens organa, videtur organum pro instrumento quocunque musico ponendū esse.

e. Id ipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorum cuncta, speciatim excellentiora, etiam organa vocat. At auctor nostri organi tam continni non proditur, cum magna ejus nominis actura, sicut in extremo tertio libro dicitur. Sambucam item musicum instrumentum, auctore Clemente, Troglodytæ Africae, ut Solino placet, populi invenerunt. Tubam æneam, teste Plinio, Piseus Tyrrenus reperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantum, sed Tyrrenis omnibus tribuit ita scribens: Tyrreni pedestri quoque exercitu prævalidi tubam primam adinvenerunt, bello admodum utilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinii sententiam ire: quandoquidem jure à Græcis dicitur vidus Hector, quamvis in solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octavo *Aeneidos* dicens:

Tyrrenisq; tuba mugire per aethera clangor.

Verum Acron super hoc Horatianum in poetica arte.

Post hos, insignis Homerus,

Diræusque mares animos in martia bella

Verfibus exacuit.

radit Diræum poetam primum tubam compe-
 disse, quoniam is, ut Porphyriodicit, primus tubæ
 nodulos dedit, hac de causa. Nam cum Lacedæ-
 monii, autore Iustino lib. 3. bellum adversus Mes-
 senios gererent, diuque extraherent dubium Mar-
 sis eventum, responsum acceperunt ab Apolline,
 vellent vincere, Atheniense duce uterentur: à
 quibus rogati Athenienses, contumeliæ causâ ipsis
 Diræum quendam claudum, luscum, omnique
 ex parte corporis deformem dederunt. Vsi sunt
 auxilio ejus Lacedæmonii, quibus ille cantum
 monstravit tubarum, quarum inaudito territi-
 onio Messenii fugam fecerunt, adeptique sunt vi-
 toriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inve-
 nio Tyræum pert, & in antepenultima, ut in
 iterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ au-
 ctorem

ctorem voluit Maletum, sive Maleum dictum.
 Verùm quid multa? cum tubæ Inventor fuerit
 Moses ille divinus Hebræorum dux, dicente Io-
 sepho *in tertio antiquitatum*: Adinvenit autem
 modum tubæ ex argento factæ: quæ est hujus-
 modi, longitudinem habens penè cubiti, est au-
 tem angusta fistula calamo capacior, præbens la-
 titudinem quæ conveniat ori, ad susceptionem
 spiritus, & classico sono vicina, quæ Hebræa lin-
 gua vocatur Asostra. Hæc ille. Sed haud scio unde
 de primis tubæ inventoribus tanta dissensio inter
 scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud
 tubarum genus, sunt enim plura genera, & alibi
 invenisse. In Latium instrumenta musica, teste
Dionysio Halicarnasensi. Arcades primi omnium attule-
 runt, cum antea fistulis pastoralibus tantum ute-
 rentur. Placet insuper antiquum usum tiliarum
 in præliis ponere. Thucydides itaque auctor gra-
 vissimus, tradit Lacedæmonios tiliarum modum
 in præliis esse usos: etenim cum paratæ essent
 classes & instructæ acies, coeptumque iri in hostem,
 tibicines inter exercitum positi canere incepa-
 bant, non voluptatis causâ, sed ut æquali mo-
 dulatione sensim ingressu convenientes, pugnam
 capesserent: cujus rei Polybius *libro quarto*, & Fa-
 bius *in primo*, & Plutarchus *in vita Lycurgi* memi-
 nit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nunc
 noster peditatus servat. Alyates quoque Lydo-
 rum Rex, auctore Herodoto *libro primo*, in bello ad-
 versus Milesios, fistulatores & fidicines concinen-
 tes habuit: sicuti memoriæ proditum est, Cre-
 tentes prælia ingredi solitos, præcinente ac præ-
 moderante citharâ gressus: auctor Gellius. At
 Parthos consuevisse tympanorum sonitu pug-
 nam inire, testatur Plutarchus *in vita Crassi*, &
 Appianus Alexandrinus *in libro Parthico*. Reliqui
 ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio uteban-
 tur. Vnde Vergilius de Miseno tubicine inquit:

---- Quo non præstantior alter

Acciere viros: Martemq; accendere cantu. CAP. AD

CAP. XVI.

De origine Philosophia, & de duobus eius principijs, & quis primus invenerit Ethicem, & Dialecticem, ac Dialogos introduxerit.

Philosophiam, quam Cicero in *Officiorum* libris studium sapientiæ vocat, & in *Tusculanis* virtutis indagatricem, atque vitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse plerique volunt, nam apud Persas primum Magos eorum sapientes clamisse dicunt: apud Babylonios & Assyrios, Chaldæos: apud Indos gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo contra Iovinianum, Budas nuncupabatur: apud Britannos & Celtas, sive Gallos, Druides: apud Phænices, Orchum: apud Thraces, Zamolsim & Orpheum: apud Libyos, Atlantem: quos omnes, auctore Laërtio, pro sapientibus habuerunt. Ægyptii verò Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumque philosophiæ aperuisse principia. Sed idem Laërtius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes erunt. Verum teste Eusebio primum philosophia sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyrius testimonio, amplius mille annis post Mosen fuere, Eusebius in undecima de *Præparatione Evangel.* Philosophiam à Iudæis accepisse plenissimè demonstrat, quando nec ipsius nomen philosophiæ apud eos primum fuit, sed leinde: nam Pythagoras omnium primus, Laërtio auctore in tertio, Philosophiam, id est, amorem sapientiæ, & se philosophum, id est, amatorem sapientiæ, nominavit, dicens, solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapientia dicta est, quæ nunc Philosophia vocatur:

& qui hanc profitebantur, Sophi, id est, sapientes vocitati sunt. Philosophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatum, eo quod Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum instituerit: alterum verò ex Pythagora Italicum est dictum: quoniam ejus auctor Pythagoras valdè multum in Italia philosophiæ operam dedit: Eusebius in 10. de *Preparatione Evangel.* tertium addit, id est, Cleaticum, cujus Xenophanes Colophonius auctor dicitur. Dividunt insuper Philosophiam, auctore Cicerone de *Oratore*, in tres partes, in Naturæ obscuritatem, in Dissèrendi subtilitatem, in Vitam atque Mores: & primam Physicam, alteram Dialecticam, tertiam Ethicam Græci vocant: Quam etiam divisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebrais sumpsit sicuti singula ipsius Philosophiæ præcepta. Physicæ proprium est de mundo & de his quæ sunt in eo, dissèrere, quam ex Ionia Athenas Archelaus primus importavit. Ethicæ verò, de vita moribusque tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto *Tusculanarum*: Socrates autem primus Philosophiam devocavit è cælo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita & moribus rebusque bonis & malis quærere. Dialectica autem ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initium sumpsit. Quamvis, secundum alios, in quinque partes dividatur, in Physicam, Methaphysicam, Ethicam, Mathematicam, & Logicam. Verùm nos jam fines nostros egressi sumus, non enim res definire & de singulis placere tantummodo est muneris: proinde ad institutum opus redamus. Dialogos, uti apud Laërtium discimus, Plato omnium primus introduxit, verò potius maximè omnium illustravit: nam Aristoteles libro de *poetis primo*, illud scribendi genus inventum tradit ab Alexameno Scyreo, Tejove.

CAP. XVII.

Qui primi Astrologiam adinvenierint, aut quorundam syderum cursus, & sphaeram, ventorumque rationem: atque quot illi sint: & observationes syderum in navigando.

Terra potissimum ex syderum temperatione fructus fert uberores, ut nos in eo proverbio demonstravimus, Annus fructificat, non tellus: hominumque natura, si Iulii Firmici, ut ita dicam, somniis credimus, maximè syderibus subiecta est: ait enim: Qui habebit horoscopus in quarta parte Mercurii, erit ratiocinator: qui in equo, auriga; qui in septima parte arietis, gibber aut gibberosus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Ægyptiis profectum dixerim: nam Herodorus de hac religione ita scribit: Alia insuper sunt ab Ægyptiis excogitata, quis mensis diesve, cujus deorum sit, & quo quis die genitus, qualia fortietur, & quam mortem obibit, & qualis existet. Chaldæi verò, teste Diodoro libro tertio, dicebant Planetas plurimum conferre ad bona vel mala consequenda. Vnde Hermione apud Ovidium ita conqueritur:

Qua mea cælestes injuria fecit iniquos?

Quodque mihi misera sydus obesse querar?

Hinc igitur ab hominibus ex observatione cælesti inventa est Astrologia, in qua cæli conversio, ortus, obitus, motusque syderum, arte quadam conclusus est. Hanc Ægyptii, ut auctor est Diodorus, à se primum repertam asserunt: alii verò à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos Astrologiæ natitiam traduxisse docet, id quod Clemens primum Chaldæis, dein ipsis Ægyptiis assignat. At Iosephus in primo Antiqui-

ratum perspicuè demonstrat, Abraham primum Ægyptiis Astrologiam inventam à suis majoribus *infra dicemus*, tradidisse, cum in Ægyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulque Chaldæis, qui hujus quoque disciplinæ auctores feruntur, ob jugem operam, quam observandis syderibus impendebant, ad Græcos fluxisse tradit, *in primo contra Appionem* dicens: Sed eos etiam qui de cœlestibus & divinis primitus apud Græcos philosophati, id est, Pherecydem Syrum & Pythagoram, & Thalerem omnes concorditer confitentur Ægyptiorum & Chaldæorum fuisse discipulos. Cæterum Plinius *libro septimo* Atlantem Lybiæ filium Astrologiam invenisse dicit. Quapropter Poëtæ tradiderunt hunc sustinere cœlum humeris. Vergilius in sexto:

---- Vbi cœlifer Atlas.

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius *lib. 6.* Iovi Belo hoc adscribit: dicens: Durat adhuc ibi Iovis Beli templum, inventor hic fuit syderalis scientiæ. Et *in 5. lib.* aliter scribens. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inventionis & syderum. Alii volunt Assyrios reperisse: quibus tamen Servius *super sexta Ecloga Bucolicorum* ait: Prometheus prius Astrologiam indicasse. Verùm enim verò horum, quos prodidimus, postea alios alibi hujus rei auctores fuisse ducimus, quando à primordio statim Orbis liberi Seth, Adam primi hominis filii, teste Iosepho auctore sanè gravissimo, *in primo Antiquitatum* disciplinam rerum cœlestium primum invenerunt qui ut ne dilaberentur quæ reperissent, neve antequàm venirent ad cognitionem deperirent, cum prædixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas fecerunt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus ut si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad observationem syderum

syderum pertinerent, inscripserunt. Proinde ab Hæ-
 oræis ad Ægyptios & Chaldæos & deinde ad reli-
 quos Astrologiam manasse, credere par est. Ac tale
 fuit Astrologiæ artis, nempe ad sanarum mentium
 delirationem duntaxat excogitata initium. Defe-
 ctus Solis & Lunæ primus Romani generis, teste
Plinio lib. 2. Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales
 Milesius apprehendit: Lunæ cui sum, *ut idem ait*,
 Endymion. Sed defectum Lunæ Plutarchus Anaxa-
 goram primū monstrasse dicit, *in vita Nicias* dicens:
 Primus autem qui lunaris luminis atq; umbræ cau-
 sam apprehenderit, ac literis mandare ausus sit, A-
 naxagoras fuit, etenim quod is antea ignotus esset,
 ex eo probat, quod cum Nicias malè gestis rebus Si-
 ciliam deserere decrevisset, & noctu forte Luna de-
 fecisset, omnes milites propter rei ignorationem,
 quanquam paulò ante Anaxagoras claruerat, turba-
 ti, malum aliquod sibi portendi arbitrari sunt. Ve-
 neris syderis naturam Pythagoras Samius investiga-
 vit: quod idem esse, quem Luciferum vocamus, qui
 ante matutinum tempus oritur & vesperum, quia
 post Solis occasum refulget, Parmenides primus ani-
 madvertisse dicitur, auctor Laërtius *in nono. Sphæ-
 ræ, teste Cicerone lib. Tusculan. primo*, Archimedes
 Syracusanus repertor fuit, quod Diogenes Musæo ad-
 scribit: Plinius verò *in 7.* Anaximandro, vel potius
ut est in secundo volumine, c. 8. Atlanti. Ventorum
 rationem Æolus reperisse fertur: quod ideò prodi-
 um esse duco, quia, *auctore Strabone lib. 6. & Plinio*
in tertio, ex fumo insularum propè Siciliam, in qui-
 bus ipse Æolus regnavit, incolæ quinam flaturi es-
 sent venti, triduo prædicebant: unde etiam Æolo
 ventos parere existimatum est. Ventos autem non-
 nullis placuit esse quatuor: ab oriente æquinoctiali
 Solanum, à meridie Austrum, ab occidente æquino-
 ctiali Favonium, à septentrione Septentrionem: ut
 unaquæque cæli regio suum haberet ventum: sunt
 enim totidem regiones, Ortus, Occasus, Meri-
 dies, Septentrio. Ortus & occasus mobilia atque

varia, merides verò septentrioque statu perpetuo
 Permanent. Sed qui diligentius rem hanc pertransierunt
 & arunt, tradiderunt ventos esse numero octo, reliquosque
 liquosque quatuor posuerunt Eurum, Africum, Favonium
 Corum sive Caurum, Aquilonem: & id in primis in
 Andronicus Cyrtheustes: is Athenis, teste Vitruviano
 locavit turrin, & in singulis lateribus imaginem
 ipsorum ventorum exsculptas, contra cujusque flatus
 tus, supraque metam marmoream posuit, ac in
 ea Tritonem æreum dexterâ manu virgam pornoque
 gente n, quem ita fabricatus est, ut vento circum
 ageretur, itaretque semper contra venti flatum, virgâ
 interim ad ejus venti imaginem versa: Est itaque
 Eurus ab oriente hyberno collocatus inter Solanum
 num & Austrum: inter Austrum & Favonium
 occidente hyberno Africus: inter Favonium & Solanum
 ptentrionem Corus: inter Septentrionem & Solanum
 num, Aquilo, à vehementi aquilæ volatu dictus
 Græcè Boreas vocatur, ἀπὸ τοῦ βοῶν, quod est clausura
 mare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales ventus
 tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali incipiamus
 Eurus, Solanus, quem quidam Vulturum nunciant
 pant, & Aquilo: ac totidem occidentales: Africus
 Favonius, Corus. Atque ita Eurus flat adversus
 Africum, Solanus adversus Favonium, Aquilo contra
 tra Corum. Verum Favonius clarus & saluberrimus
 mus est, quem nos à fovendo nominamus quod
 genitalem habeat spiritum: à Græcis Zephyrus vocatur
 catur, quasi Ζεφύρου φέρων, hoc est, vitam afferens
 rens: quemadmodum Auster nebulosus & pestifer
 fer præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur
 quibus notis humor est. Per hunc modum Andronicus
 dronicus Cyrtheustes ostendit, undè certi ventorum
 rum flatus spirarent, quem nunc ubique gentium
 servant, positus in summitate locorum pinnis æneis
 per quas ventorum flatus indicentur. At quoniam
 ventus nihil aliud est, nisi aëris fluctus, & ideo
 fluctus pro locorum natura, alius alibi concitatus
 & circo factum est, ut incolæ in suis quisque

gionibus nomina aliquot ventis dederint, eosque suos proprios habuerint, ut Scyton Atheniensium, ut Circius Narbonensis provinciae, ut Iapyx Apuliae ventus est, & alii aliarum regionum. Observationes autem syderum in navigando Phoenices adinvenisse auctor est Plinius *in 7. Natur. historia.*

CAP. XVIII.

Qui primi Geometriam, & Arithmeticam invenerint.

Nilus totius orbis fluviorum celeberrimus, à solstitio æstivo, usque ad autumnale æquinoctium, ut Herodotus *lib. 2.* Diodorus *in 1.* testatur, immensâ ajuarum mole quotannis totam Ægyptum exundat: ex cujus incremento, Ægyptii vim aut penuriam futurarum frugum prævident, Ægyptus enim cum Nilus in 12. cubitos, excrescit, fames sentit: in 13. etiamnum esurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. securitatem. 16. delitias: quod justum fertur esse incrementum: maximum autem, atate Claudii principis, fuit cubitorum 18, sicut minimum Pharsalico bello, veluti cædem magni Pompeji prodigio quodam averfante: *auctores Plin. lib. 5. & Strab. 17.* Cùm hujusmodi itaque Nili inundationes limites agrorum confunderent, nunc minuendo, alias immutando, nonnunquam delendo signa quædam, quibus proprium ab alieno discerneret, iterum atque iterum metiri eam terram oportebat: propter quod Strabo *17. Geogr. & Herod. 2.* ajunt, nonnullos prodidisse Geometriam ab Ægyptiis primò inventam esse, quemadmodum arithmeticam id est, numeralem scientiam à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Iosephus utrumque Hebræis attribuere videtur, *in 1. Antiq.* sic scribens: Illi namque cum essent religiosi, cùm & eis pabula ad majus tempus

existerent præparata, tot annorum circulis ritè vivebant: deinde propter virtutes, quas jugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam & Geometriam, Deus eis amplius vivendi spatium condonavit. Et deinde *cùm de Abraham mentionem facit*, subjicit: Arithmeticam eis quoque contulit, & quæ de Astrologia sunt, ipse quoque contradidit: nam ante adventum Abraham in Aegyptum, hæc Aegyptii penitus ignorabant. Artem postea, ut *M. Tullius auctor est*, Pythagoras multum amplificasse dicitur. Geometria, teste eodem Cicerone de Oratore, versatur in lineamentis, in formis, in intervallis, in magnitudinibus quæ ita sub se continet Geographiam, quæ situm Orbis pingit, in qua floruit Strabon tempore Tiberii Cæsaris, & Ptolomæus Trajani & Antonini Imperatorum principatu. Apud nos Plinius absolutissimè de hac re tractavit, & Solinus in Collectaneis.

C A P. XIX.

Quis primus repererit Pondera & Mensuras ac Numeros, & de vario apud gentes numerandorum annorum modo.

Videtur omninò locus exigere, ut antequam hinc digrediamur, quis pondera & mensuras ac numeros repererit, indicemus, cum præsertim Geometriæ atque Arithmeticæ partes sint, scriptoresque de hac re non planè inter se consentiant. Eutropius itaque *statim in principio 1. lib.* Sidonium mensuras & pondera eo tempore invenisse tradit quo apud Albanos Procas, apud Iudæos Aza, apud Hierosolymos Hieroboam regnavit. Alii secundum Mercurium ex Creta, Iovis Filium comperisse volunt. At *Plin. lib. 7.* in primis hoc Phidoniobio Argivo, vel, ut Gellio placet, Palamedii assignat. Strabo autem *lib. 5.* Phædonem Elidensem reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendum puro,

ut alii aliis primum mensuras & pondera invenerint: velut, Diogenes Laërtius. *lib. 9.* affirmat, Pythagoram primum adinvenisse Græcis, & Ioseph. 1. *Antiq.* dicit, Cain Adam filium mortaliū omnium, ut credere convenit, primum hæc constituisse. Numerorum autem repertorem sunt qui dicant Santium Pythagoram: alii non hunc, sed alium Pythagoram Rhegynum sculptorem: alii verò Mercurium. Livius dicit numerum putari inventum Minervæ. Modus numerandi annos apud Græcos per Olympiades fuit, qui aut per notas suarum literarum numerum notabant. Apud Romanos primum per lustrum, quod quinto quoque anno clauderetur, *de quo fusius lib. proximo cap. 4. dicemus.* Deinde per clavos, qui idcirco annales vocabantur, aut per Consules, id fiebat. Clavi enim in pariete ædis Iovis ea parte qua erat templum Minervæ, in singulos annos figebantur, ut per eos numerus annorum colligeretur. Sanè lex prisca literis ac verbis scripta erat, ut qui prætor maximus esset, Idibus Septembris clavum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum clavi fuere. Minervæ autem templo ea lex dicata erat, quod numerus ejus deæ inventum sit. Volfinii quoque clavos, numerorum indices, habuere fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solenne clavi figendi ad Dictatores translatum est. At more intermissò, cum post longum tempus pestilentia laboraretur & seniorum memoriâ repetitum foret, aliquando eum morbum sedatum fuisse ob clavum à Dictatore fixum, ejus rei causa L. Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrum equitum dixit. Bella scilicet placatio, vel potius puerorum certamen, qui ita solent ludere. Ecquid religionis cultusvè in eò pangendo clavo esse potuit: qui parietem templi magis aperiebat, quàm clauderetur? Sed ea erat illius temporis calamitas, cum nondum ad Romanos

per

pervenisset Dei optimi maximi cognitio. Nos similiter his septem literis, CDILMVX numerum notamus: vel aliis notis: 123456789. satis omnibus cognitis, ut nihil sit quod reliquas ponamus, earumve rationem explicemus.

C A P. XX.

Quis primus Medicinam invenit, & in quot ea divisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus,

Medicina, quæ suis divinis, ut ita dicam, remediis haud dubiè mortalibus inter tot morborum undique erumpentium genera versantibus, magno ubique præsidio præstòque est, diis primum inventionem suæ artis, nec me hercule injuriâ, assignavit: ipsaque ab oraculis deorum multifariam petita est. Hanc enim teste Diodoro, volunt Mercurium apud Ægyptios primum invenisse: secundum verò veteres, Apis Ægyptiorum Rex reperit, quod alii auctore Plin. lib. 7. Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt. alii vero ipsi Apollini. Vndè ad Daphnen virginem apud Ovidium lib. 1. *Metamorph.* dicit:

*Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor,*

Et Oenone apud eundem:

Ipsè repertor opis vacuas pavisse Pheræas Fertur.

Macrobius, in 1. *Satur.* hujus rei veram reddens rationem, de Apolline ait: Hinc est, quòd eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Clemens autem Ægyptiis omninò adscribit: ejus verò amplificationem Æsculapio primò Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Æsculapius Arisippi & Arisinoæ filius, qui præter cætera primus teste Cicerone de *Nat. deorum* dentis evulsionem, ac purgationem alvi invenisse fertur. Hanc

tamen

men quisquis primitus invenerit, hoc quippe pa-
 o excogitasse fertur. Nam cum homines, ut
 abio Quinr. placet sicut antea diximus, ex obser-
 atione rerum, ea quæ salubria aut insalubria visa
 nt, probè notassent, hujusmodi artem corpora
 arandi gratiâ confecerunt. Atqui Con. Celsus in-
 entionem artis scienter ponit *lib. 1.* scribens:
 epè causa apparet, ut puta lippitudinis, vulneris,
 eque ex his patet medicina: quod si scientiam non
 bjecit evidens causa, multo minus ea potest sub-
 cere quæ in dubio est. Cùm igitur illa incerta in-
 omprehensibilisque sit, à certis potius & ex-
 oratis petendum est præsidium, id est, ab his
 uz in ipsis curationibus experientia docuit, sicut
 i ceteris omnibus artibus: nam ne agricolam qui-
 em, aut gubernatorem disputatione, sed usu fie-
 liquet. At istæ cogitationes nihil ad medicinam
 ertinent, cum de his rebus qui diversa senserunt,
 on ab obscuris causis, neque à naturalibus actio-
 ibus, sed ab experimentis, prout cuique respon-
 erant in perducendo, homines in eandem sani-
 tem, medendi vias traxerint. Notarunt enim,
 grorum qui sine medicis erant, alios propter
 videntatem primis diebus cibum protinus sum-
 fuisse, alios propter fastidium abstinuisse, & leva-
 um magis morbum eorum qui abstinuisent: item-
 que alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò
 nte eam, alios post remissionem ejus, & opti-
 nè iis cessisse, qui post finem febris id fecissent.
 adem ratione alios inter principia statim usos
 sse cibo pleniore, alios exiguo, & graviores eos
 actos qui se implevisent. Hæc similiaque cum
 quotidie inciderent, diligentes homines talia ani-
 nadvertentes, ad extremum perceperunt, quæ
 egrotantibus utilia forent. Sic medicinam ortam
 nter omnes constat. *Hæc ille.* Postea medicina in
 res divisa est partes, ut una esset quæ victu; altera
 jux medicamentis; tertia quæ manu mederetur.
 Primam *δὲ αὐτῆς πικρῆς*, secundâ *φάρμακον δὲ πικρῆς*
 tertiam

tertiam *χρῆσις* Græci appellant. Ita morbi aut victu, aut medicamentis purgantur, manus curantur. Hujus autem partis, id est, Chirurgiæ inventor dicitur primus Æsculapius, quem Græci tradunt primum obligavisse vulnus. Sed medicina cum nulla artium, ut *Plin. ait*, inconstantior fit, & sæpius muretur, quia nulla est fructuosior, longo tempore in nocte densissima delituit, quæ omnino perditam, teste eodem *Plinio lib. Nat. hist. 29*, Hippocrates genitus in Insula Co, Æsculapio dicata in lucem revocavit. Nam cum fuisset amos, ut ait *Strabo in 8. Geog.* liberatos morbis inscribere in templo ejus Dei qui auxiliatus esset, quò postea similitudo proficeret, exscripsisse traditur, & ita ex his hanc artem excerptisse, teste *Plinio lib. 36.* primus medendi præcepta longe post hominum memoriam clarissimè condidit. Romam constat primum ex medicis venisse Peloponnesem Archagathum *Lysaniæ filium*, L. 2. *in* milio Paulo. M. Livio *cons.* anno urbis *D x x x c x x x* eique jus Quiritum datum & tabernam in comitibus Acilio emptam. Is primò vulnerarius, in obsecandi urendique sævitiam carnifex appellatus fuit: & cum alii accurrerent Græculi medici, idem que facerent, omnes simul cum sua medicina in theatrum venerunt. Quare à M. Catone Censorio reprobati, Vrbe & Italiâ pulsi sunt: de quibus ipse *Cato ad filium in hunc modum scripsit*: Dicam tibi istis alio loco, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit illorum literas aspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & in docile genus illorum, & hoc puta vatem dixisse. Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnino corrumpet, tunc etiam magis, si medicos suos haurire mittet. Iurarunt inter se, barbaros necare omnino medicinâ, sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fidi his sit & facile disperdant. Nos quoque dictitantes barbaros & sputios, nosque magis quam alios opus eos appellatione fœdant, *Plinius etiam de hujus*

modi carnificibus (sunt enim & medici peritissimi,
 nicum profecto adversus tot morborum genera,
 omnibus subsidium) *in fronte 29 libri* ait. Nec
 ibium est, omnes istos famam novitate aliqua
 cupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc
 circa agros miseræ sententiarum concertatio-
 nes, nullo idem censente, ne videatur assertio alte-
 us. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio Tur-
 à se medicorum perisse. *Et paulò inferius* subdit:
 Nulla præterea lex, quæ puniat inscitiam capita-
 em, nullum exemplum vindictæ, discunt pericu-
 s nostris: & experimenta per mortes agunt, me-
 icoque tantum hominem occidisse, summa im-
 unitas est, &c. Atque sapienter Babylonii facti-
 bant, *qui teste Herodoto lib. 1. & Strabone 16.*
teor. medicis non utebantur: sed ægrotos in forum
 fferebant, ut viri qui eos adirent consulerent, hor-
 atenturque ad ea, quæ ipsi faciendo effugissent si-
 nilem morbum, aut alium novissent effugisse, nec
 is erat quempiam ægrotum silentio præterire,
 dem factitabant Basterani homines montani, qui
 Hispaniæ latus incolunt, quod ad Aquilonem
 uestat, & Ægyptii. Ex quo Strabo *lib. 3. Geog.*
 um de Lusitanis meminit, Basterani, inquit, ægro-
 os vetusto ritu Ægyptiorum in plateis deponunt,
 t qui eo morbi genere tentati sunt, commonefa-
 ere eos valeant. Quanquam non eundem semper
 tum Ægyptiis fuisse, Herodotus docet *lib. 2.*
 a scribens: Iam verò medicina apud eos hunc in-
 nodum distributa est, ut singulorum morborum
 inguli sint medici, non plurimum. Itaque omnia
 eferta sunt medicis, alii enim sunt oculis curandis
 onstituti, alii capiti, alii aliis partibus, alii mor-
 is occultis. In medicina verò deinde quam pluri-
 ni floruerunt & in iis Cassius Calpitanus, Arun-
 ius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cæsari
 charissimus: Galenus tempore Antonini Pii, &
 non longè post Avicenna.

C A P. XXI.

*De herbaria & medicamentaria atque
mellea medicina inventoribus: & quomodo
homines ab animalibus remedia didice-
rint.*

Non dubium est, quin Natura herbas aut salutem
aut voluptatis gratiam, ut multis constat exem-
plis genuerit: nam Xanthus historiarum aucto-
teste Plin. lib. 25. tradit occisum draconis capu-
lum revocatum ad vitam à parente herbâ, quam
Balin vocant. Picus itidem avis, adactum ejus
cavernis cuneum admotâ quadam herbâ exili-
eogit. Quinimò Indorum quidam, *ait Herodotus*
lib. 2. herbâ tantum victitant. Appianus etiam
Alexand. scribit, Parthos ab Antonio fugatos
cum fame premerentur, in quandam herbam inci-
cidissè, quam qui comederent, nihil aliarum re-
rum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quæ
lapides continuè effoderent, quasi quidpiam mag-
operis facturi; & sic debacchati bilem demum evi-
mentes intetirent. Quid demum plura? nihil ne
herbarum vi effici posset, si plurimarum vires
ignorarentur. Hæc itaque, *teste Plinio*, erat anti-
qua medicina, cujus, *idem testis in 7.* repertor
Chiron Centaurorum justissimus, Saturni ex Phyl-
lira filius, qui & medicamentariam medicinam
vulnera, aut ulcera & hujusmodi curanda inven-
quam tamen alii Apollini assignant. Ex quo ipse
apud Ovidium dicit:

----- *Herbarum subiecta potentia nobis.*

Alii verò Æsculapio ejus filio, quem Ovid. *in*
Metamor. dicit medicinam hanc à Chirone didi-
cissè cum illi nutriendum Apollo pater tradidissè
Alii demum Samothracum filiis, *teste Eusebio*
adscribunt. Verùm Chironem ideò fortasse d

erunt hanc primum comperisse, quia ut *Plin. ait*
lib. 25. cap. 4. herbam Centauream reperit, qua
 cut idem testatur, curatus dicitur à vulnere pedis,
 inflicto ex lapsu improvise sagittæ Herculis ex suis
 manibus, illiæ veneno hydræ. Nam Chiron cum
 tractaret arma Herculis, quem receperat hospitio,
 sagitta in ejus pedem decidit. *Ovid. in 5. Fast.*

*Dumque senex tractat squalentia tela venenis,
 Excidit, & lavo fixa sagitta pede.*

Ovidius tamen eum ex hoc vulnere perisse sentit,
 ita scribens:

*Nona dies aderat, cum tu justissime Chiron,
 Bis septem stellis corpore cinctus eras.*

At medicamentorum, quibus morbi curantur,
 usum Celsus *in principio lib. 5.* dicit antiquissimum
 esse: auctorem tamen non ponit, sed tradit Ascle-
 piadem medicum peritissimum magna ex parte
 eum usum sustulisse, quod omnia medicamina &
 nali succi sint & stomachum lædant: & definit
 omnes medicinæ partes ita annexas esse, ut sepa-
 rari nequeant, ac ideo medicinam quæ victu cu-
 rat, aliquando adhibere medicamentum, & eam
 quæ medicaminibus purgat, rationem victus; at-
 que hoc pacto sanitatem aut conservari amissamvè
 recuperari. Ad herbas revertor. Et sic alii alias
 herbas invenerunt, ut Mercurius moly, Achilles
 achilleam, Æsculapius penacem, compluresque
 alias, quod admodum longum esset, minimèque
 necessarium persequi, cum præsertim Plinius illud
 ipsum disertissimè prodat. Medicinam verò ex
 nelle, *testo Plin.* Sol Oceani filius invenit. Ani-
 malia præterea quædam (mirum quàm multa à
 bestiis homo didicerit) nonnullas herbas atque re-
 media commonstrarunt: quæ homini postea usui
 forent: nam dictamnum herbam ad extrahendas
 sagittas utilem, cervi hominibus monstravere, per-
 cussi eo telo pastuque ejus herbæ ejecto, id quod
 Cicero *in secundo de Natura deorum* feris capris ad-
 scribit. Iidem cervi percussi à phalangio, quod est

aranei genus, aut aliquod simile, canculos edentes sibi medentur, Chelidoniam visui saluberrimam, quod hirundines docuere, vexatis pullorum oculis illam medentes, id quod Cornelius Celsus *libro sexto* naturæ ejus avis, non herbæ assignat, ita scribens dicit: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eum suffundatur, nihil commodius est, quàm sanguis gallinæ, vel columbæ, vel palumbi, vel hirundinis inungatur. Neque id sine causa fit, cum horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celerrimeque hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus est, per parentes id herbarum restitui, quod per se sanescit. Testudo cunila, quam bubulam vocant, palu, vires contra serpentes refovet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab Hippopotamo, id est, ab equo quasi fluviana (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinem, quod phlebotomare vocant, didicerunt: assiduam namque is satietate gravedinosus factus exit in littus, recentes arundinum castrum perspeculaturus, atque ubi acutissimum videt stipitem, tem imprimens corpus, venam quandam in crumpe vulnerat, atque ita profluvio sanguinis morbidum corpus exonerat, plagam verò rursus limo obducit. Simile quiddam & avis in eadem Ægypto moratur, stravit, quæ vocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoque serpentum pernicies. Hæc rostri acie incititate per eam partem se persuit, qua reddi ciborum onera consueverunt. Hinc clysteris usum medicum ei primum didicerunt. Mustela in anguim venatur, ruram sibi salutem quærit: Ciconia origano. De herbarum bis autem primus omnium, quos memoria novit, Orpheus accuratissimè scripsit: post eum Musæus, et si per idem temporis ambo fuisse dicuntur, non & Dioscorides. Apud nos primum M. Caton deinde Pompejus Leneus Magni Pompeii libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de vi herbarum, iussu magni Pompeii omnia, regiam prædâ potitibus in nostrum sermonem transtulit. Quo primum

tempore Plinius se animadvertisse ait, hanc scientiam ad Romanos pervenisse.

CAP. XXII.

Qui primus Magicam artem invenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi demones, aut incantationes ediderit, quibus morbi sedarentur.

Exigit locus, ut de origine Magicæ artis prius dicatur, quàm libri finem faciamus: quandoquidem natam primùm à medicina nemo dubitat. ac itaque à Zoroastre in Perside, auctore Plinio libro tricesimo, ut inter auctores convenit, ortum habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomæ, hinc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bavianorum regem fuisse dicit, qui test. Euf. de temp. in 10. Prapar. Euang. plus DCCC. ferè annis ante rojana tempora fuit, quo etiam tempore Abraham: Ninus fuerunt, cum ageretur annus ab orbe con-
 to ter millesimus, ac CLXXXV. At annos deinde est DCCC & circiter XV. Troja à Græcis captata, qui fuit annus orbis conditi quater millesimus. actantius autem & Eusebius, malos demones hinc simul cum cæteris improbis artibus invenisse adunt: quam omnium artium fraudulentissimam hinc esse asserit, miraturque quomodo multis seculis in toto terrarum orbe valuerit: atque id ob hanc causam evenisse putat, quod sola artium treis-
 as imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum est, manavit, ac specie salutari irrepsit sanior quàm medicina: ita desideratissimis promissis addidit vires religionis, ad quam maxime alligantur hominum mentes: posthæc miscuit mathematicas artes nullo non avido de se futura sciendi, que ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus, triplici vinculo eo usque
 ado-

adolevit, ut in magna humanarum gentium partem plurimum valuerit magnamque vim, uti poëtarum testimonio sunt, semper habuerit. Nam Virgilius in *Damone* de Circe ait:

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Ideò

Atque satas aliò vidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoque concuti, & membra hominum turbari & sine ullo veneni haustu scilicet carminis violentiâ homines interimiri putantur.

Maro:

Carmina vel cælo possunt deducere Lunam.

Item:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ovidius in *Amor.* 3. *Eleg.* 6.

Carmine læsa Ceres sterilem vanescit in herbam.

Deficiunt læsi carmine fontis aqua.

Lucanus:

Mens hausti nulla sanie polluta veneni,

Incantata perit.

Hujus autem veneficii, quamvis per rotum orbem terrarum pervaserit, *Lucano* in *sexto Pharsalia*, *Apulejo* de *magia* lib. 1. & 2. & *Plinio* in 30. *Annalibus* & *Historiis*. *Thessaliam* in primis infamiâ flagrantem constat, quod *Thessalis* nihil antiquius foret quam maleficam artem curiosè perdiscere & alios vicinos populos edocere. Extabant etiam ætate *Plinii* ut ipse testis est, ejus vestigia apud *Italicas* gentes in 12. tabulis. *Circe* etiam *Circeum* montem habitans juxta *Cajetam*, ex ea arte mirandos ostendit eventus. Ac tale est magiæ inventum. De hâc quis scripserit, non planè compertum habemus. *Plin.* lib. 30. dicit, *Hofstanem* de ea primùm commentatum esse, atque *Pythagoram*, *Empedocleum*, *Democritum* & *Platonem* ad hanc discedendam navigasse: hanc reversos prædicasse, & in *Arcanæ* canis habuisse, sed præsertim *Democritum*: unde magiam *Democrito*, medicinam eadem ætate *Hipocrate* illustrante, floruisse approbat, circiter

C. Urbis annum. Idem Plinius in hac parte
ge post homines natos haud modestissimus: Est
alia, inquit, magices factio, à Mose etiamnum
Iochobel Iudæis pendens. Fuit autem Iochobel
Mosis mater. Cæterum ex Plinii ore piacu-
illud idcirco, ut arbitror, temerè prodiit, quo-
cum Deus signa quædam edidisset, quibus
braicus populus facile crederet, Mosen sibi ab
ducem esse constitutum, rex Pharaon (sic enim
gyptii patriâ linguâ, teste Iosepho in 8. *Antiq.*
em nominant) hanc tanquam vana deridens,
lit Ægyptiorum sacerdotes eadem facere, qui
rim virgas in draconem verterunt. At Moses ut
manis divina multo majora esse demonstraret,
gam in terram projecit, quæ in colubrum versa,
gyptiorum virgas in draconem translatas repente
ravavit, Auctor Iosephus in 2. *de Iudæorum antiq.* &
Ioseph. l. 9. *de Præpa Euang.* Cum Moses igitur hæc
plura alia divinitus ageret, homines qui magis
sis quàm veris inhærent, magicâ arte fieri puta-
nt. Modum autem effugandi dæmones, quibus
pe corpora humana vexantur & incantationes
ibus morbi sedari solent, Salomon Rex primus
ocuit dicente Iosepho in 8. *Antiq.* Præstitit autem
eus etiam ei, ut contra dæmones artem ad utili-
tem hominum edisceret, & incantationes insti-
it, quibus ægritudines soleant mitigari: modum
iam conjurationum, quibus obstricti dæmones
e denuo redeant, effugantur, invenit. Et quonam
acto huiusmodi dæmones expellerentur, perspi-
ue demonstrat: Vidi etenim, inquit quendam
leazarum de gente nostra, præsentem Vespanio, &
us filiis & tribunis, alioque simul exercitu, cu-
ntem eos qui à dæmonibus vexabantur. Modus
utem medicinæ fuit huiusmodi. Intulit naribus
jus qui à dæmone vexabatur, anulum habentem
uper signaculum radicem à Salomone monstra-
am, deinde dæmonem per nares odorantis abstra-
it, & repente cecidit homo, postea conjuravit
eum,

eum, juramentum obijciens Salomonis, ne ad eum
 denuò remearet, id est, cantica quæ ille composuit
 super eum dicenda volens &c. Hodie etiam factis
 dotes nostri, uti videmus, factis quibusdam veris
 dæmones ex humanis corporibus exire cogunt,
 quibus benedicunt ægrotis, ii ut plurimum bene
 habent. Quam sane potestatem Christus Servator
 noster Apostolis dedit, cum apud Marcum Euangeli-
 gelistam dixit: Ite in mundum universum, & præ-
 dicite Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit
 & baptizatus fuerit, salvus erit: qui verò non cre-
 diderit, condemnabitur. Signa autem eos qui cre-
 diderint, hæc sequentur. Per nomen meum dæmonia
 eicient, linguis loquentur novis, & si quod
 mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos
 manus imponent, & bene habebunt. Hæc
 tem mihi hoc loco potissimum commemorare
 cuit, quo legentes faciliè intelligerent divina ver-
 longè quam dæmones, aut artem Magicam, vi-
 majorem habere.

C A P. XXIII.

*De origine Necromantia, Pyromantia,
 Aëromantia, Hydromantia, Geomantia,
 & Chiromantia.*

Magi, qui Persicâ linguâ Sapientes appellantur
 apud Persas potissimum, teste Laertio, de
 rum cultui vacabant, precando illis vota, & facta
 ficia faciebant, de eorum substantia, id est, vi-
 natura, & genealogia diserebant, vitam in primis
 frugaliter viventes. Sed usque eò aucta est eorum
 vanitas, ut non solum observatione syderum futuri
 prædicere, verum artibus quibusdam veritatis
 umbras habentibus, & rerum ac verborum malem
 ficiis, & scire omnia, & facere posse profiterentur
 Ab his igitur sex magices artis species fluxerunt
 Necromantia, Pyromantia, Aëromantia, Hydromantia,
 Geomantia, & Chiromantia.

antia, Geomantia atque Chiromantia : quamvis
 Varro *lib. 7. Divin. rerum*, illas priores qua-
 rantantùm assignaverit. Est autem Necromantia
 divinatio per cadavera, ut mortuus *apud Lucan. in*
suscitatus, eventum belli Pharsalici Sexto
 Pompeio prædixit. Pyromantiam vocant, quæ
 per ignem divinatur, dum inspicimus, quid fulgur,
 id fulmen, quidve ignea vis significet, ut Tana-
 il. Tarquini præfisci regis uxor, *teste Livio ab urbe*
id. & Dionysio in 4. videns flammam lambere
 regii Tulli caput, illum Romanorum regem fore
 prædixit. Aëromantia divinatio per aërem, ut
 per avium volatum, gustum, cantum ac ven-
 tum grandinumque insuetas procellas: ut ferrum
ut ait Plin. lib. 2. quo in Lucanis pluit, signifi-
 cavit M. Crassi in Parthis interitum: veluti quoque
 prodigia, quibus, *auctore Livio in 1. de secundo bello*
unico, in Piceno pluvisse nuntiatum fuit, strages
 prædicarunt, quas Annibal Italiæ intulit. Hy-
 dromantia ex aqua: quemadmodum Varro prodi-
 cit, puerum vidisse in aqua effigiem Mercurii quæ
 L. versibus omnem Mithridatici belli pronun-
 tavit eventum. Geomantia divinatio per terrarum
 motus. Chiromantia, divinatio per linearum ma-
 num inspectionem. Juvenal. saty. 6.

Frontemque manumque Præbebit vati.

Quæ omnia superstitiosa sunt, atque omninò ri-
 cula: nam illis qui ea exercent, egestas semper
 operat, qui, ut M. Tullius *lib. 1. de Divinat. pro-*
finem, ait, sibi semitam non sapiunt, aliis mon-
 strant viam quibus divitias pollicentur, ab iis drach-
 as ipsi petunt. Hoc igitur tanquam maleficæ
 partitionis homines omnia corrumpentes, om-
 nia inquinantes, ac propterea, dignos qui malè sem-
 per audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut
 erâ sanctâque religione imbutos decer.

De duobus Divinandi generibus, & de origine Aruspicina artis, & sortium Præstinarum, & quis Somniorum interpretationem docuerit.

Dvo sunt, auctore Cic. de divinatione, volumine divinandi genera, quorum unum Naturæ et alterum Artis. Est autem Natura in iis qui non ratione aut conjecturâ observatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto liberâque motu futura præsentunt: quod & somniatibus sæpe contingit, & nonnunquam vaticinantibus per furorem, ut accidisse legimus Sibyllæ Pithiæ, & sacerdotibus nonnullis: cujus generis oracula etiam habenda erant, qualia fuerunt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorum quibus homines crebrò illudebantur, veluti quo arte dæmonum humanâque fraude reddebantur. Verùm Prophetæ, qui divino spiritu, non furoribus lymphatico affati erant, nunquam fallebant. At vero in iis est, qui novas res conjecturâ persequuntur & veteres observationes didicerunt, quæ apud præcisos habuit Aruspicinam, auguria, astrologiam & sortes: Aruspicina teste M. Tullio lib. 1. de Divinatione, apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicebantur, primum ortum habuit: nam ut idem in 2. de Divinatione ait, aranti cuidam in agro Tarquinienfi & sulcum cum altius imprimenti, subito è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem pueri, senili prudentiâ à quo universa Hetruria aruspicinam edocta est, quæ ab ara & inspiciendo sibi nomen vendicavit. Sed Plin. lib. 7. aruspicii inventum onem cuidam Delpho tribuit, sicut ignispicii Amphiarao. Hæc a. continet in se exta, fulgura & ostenta: mactatâ enim hostiâ ad aram eaque aperta quomodo cor, hepar & reliqua exta sese haberent inspiciuntur.

aspiciebant, ex eorumque habitu atque colore futura coniectabant, ut, quo die primum in sella auro sedit Cæsar, in bove quem immolavit, cor non apparuit, *Cicero & Appianus Alexand, lib. 2. de illis civilibus auctores*. Ex quo futuram infelicitatem prædixerunt Aruspices. Ostenta autem sunt, ut præter naturam eventientia, futurum aliquid significant: ut cum in exercitu Xerxis, auctore *Her. b. hist. 7.* in Europam trajecto equa bellicosissimum animal leporem timidissimam feram peperit, quod cretur portendisse tantum exercitum fugam molitum. Hæc verò, ut *Cicero inquit*, quia ostendunt, ostendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, portenta, monstrata, prodigia dicuntur. Tertia pars Aruspiciæ, in fulmine, & in fulgure & tonitru consistit, *Virgil.*

De cælo tactas meminiprædicere quercus.

Hæc omnia sub Aruspiciæ sunt: nam idem *Cicero* ait: Sed quoniam de extis & de fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota Aruspiciæ sit extractata. Atque hæc est Aruspiciæ, quam qui exercent, tum Aruspices, tum Extispices nunciantur. In secunda autem parte ejus divinationis, ut est artis: auspicia sive auguria ponuntur. Auspicia quæ ab avibus inspiciendis, sicut auguria ab avium gustu, vel garritu dicuntur. *Tiresiam Thebanum invenisse, Plin. in 7. auctor est.* Auguria verò, idem testis, ex avibus *Caras*, à quo *Caria* dicta est, reperit: ex cæteris verò animalibus adjecit *Orpheus*. Verùm hujuscemodi augurandi artem quidam à *Chaldæis* ad *Græcos*, apud quos *Amniharæus*, *Mopsus*, *Chalchas*, summi augures fuerunt, à *Græcis*, ad *Hetruscos*, ab *Hetruscis* ad *Lanos* venisse volunt. In avibus autem tria erant divinationis genera: aliæ n. aves volatu, ut præpetes, quorum volatum *Phryges teste Clemente*, primi observaverunt: aliæ cantu, ut oscines, aliæ gustu futura prædicebant. Tertium genus ex tripudio solistimo futura indicabat. Porro solistima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebant quoties offa

quæ pullis dabatur, aliquo modo cabebat in solun
 ac ita à solo solistimum vocamus. Sed hæc augur
 randi ars quanti facienda sit, Mossolamus Iudæus
 vir equidem sapientissimus, perspicuè demonstravit
 vit Is enim sicut Iosephus in 1. *Antiq. contra Appianum*
nem ex Hecatæo tradit, cum in bello esset & vates
 quidam dum iter facerent, statim iussisset omnem
 eatenus consistere, quoad ex ave, quæ in proxim
 erat, augurium ageret, tacitus sumpto raptim arcu
 ac emissis sagittis, avem interemit: ac vates & non
 nullis aliis id iniquo animo ferentibus, Quid futu
 ris, inquit, mali dæmones? hæc enim avis suæ igno
 rus salutis nesciens, nostri itineris eventum nobis
 potuit prædicere? si enim præscire futura potuisset
 in hunc locum nequaquam venisset, metuens ut sa
 gittis à Mossolamo Iudæo peteretur. Caterùm
 hæc quantum olim apud omnes ferè gentes auctori
 tatis haberet, multis in locis testatur Cicero de *Divi
 natione præsertim in primo* scribens: Quis rex u
 quam fuit, quis populus, qui non uteretur prædic
 tione divinâ, neque solum in pace sed in bello?
reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem
 dicente: Omitto nostros, qui nihil in bello si
 extisagunt, nihil sine auspiciis domi habent. H
 ille. Apud eos insuper, ut *Livius, Dionysius, Fene
 stella* testimonio sunt, summâ religione augu
 rorum collegium colebatur, quorum jus in Romano
 republica Cicero in 2. *de Legibus* maximum & præ
 stantissimum appellat. Quid quod augur, ut
Plutarchus in Problematis, ob nullum malefici
 sacerdotio privabatur? quia non honoris & mag
 stratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. E
 vinabant etiam per sortes, quas in Latio Numerius
 Suffus teste *M. Tullio in secundo de Divin.* primò
 invenit apud Prænestinos, sculptas in robore literarum
 prisca rum notis, quæ fortunæ monitu, pueri matris
 miscebantur atq; ducebantur: de quibus etiam Tra
 quillus in *Tiberio* meminit. Somniorum interpretati
 onem auctore *Plin. in 7. Amphycion* primò
 docuob

ocuit, quod Trogius Ioseph Iacob filio attribuit, nem omninò peritissimè somnia esse interpretatum Iosephus 2. *Antiq.* idem affirmat. Clemens verò elemeffinis assignat. Sed hæc omnia fallaciis intenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, et ad quæstum: quando homines qui hæc profitentur, tantum abest ut uila in parte prodessè queant, et etiam maximè noceant: nam sicut Phavorinus, *ste Gellio libro Noctium Attic.* 14. dicebat, dicunt prospera & fallunt, miser fies frustra expectando: sin aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si verò non prospera respondent, jam inde ex animo miser fies anteuam fato fias: sin fœlicia ventura omninò promittunt, expectatio spei te adeò suspensum fatigabit, et omnem futuri gaudii fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuvat, aut quid affert ad cadendum, scire aliquid futurum, cum id certè futurum sit, cum tamen nullo modo prænosci possit? *Verg.*

Nescia mens hominum fati, sortisque futurae.

Quapropter Moses ille sapientissimus, istiusmodi estiferas artes populo suo vetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec observabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primum divinæ legis præceptum: Vnum verum Deum colito, juxta prohibuit easdem; imò Deus ipse. Quæ omnia & servator noster CHRISTVS procul nobis esse voluit, cum dixit, *Serva mandata.* Sed hæc alibi, iam de re Christiana agetur.

Libri primi finis.